

ประเพณีพิธีกรรมเรื่องข้าวของชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี¹

(Custom and Rites Related to Rice Harvest of Thai Yuan People around Nong No Nuea Temple, Mueang District, Saraburi Province)

นายชัยชาญ จารุกัลล์²
ภรดี พันธุมภกร³

บทคัดย่อ

ชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือเป็นกลุ่มเดียวกับชาวไทยยวนในอำเภอเสนาให้ ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสนในพุทธศตวรรษที่ 24 ชาวไทยยวนกลุ่มนี้มีอาชีพทำนาเป็นพื้นจึงมีภูมิปัญญาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวอยู่ในวิถีชีวิตปฏิบัติเป็นประจำในแต่ละปี ปรากฏให้เห็นในรูปของประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อที่ถือ โดยมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพหุสังคมของพื้นที่นี้ สิ่งเหล่านี้นับเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยยวนในพื้นที่นี้ ซึ่งในปัจจุบันกำลังเลือนหายไปเนื่องจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสมัยใหม่ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิ-ปัญญาเหล่านี้ การศึกษาและการจัดการวัฒนธรรมเหล่านี้จึงเป็นเรื่องจำเป็น โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ยังหลงเหลือร่องรอยอยู่ เพื่อนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้และนำไปใช้ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมให้เกิดการพัฒนาสำหรับคนผู้เ้าของวัฒนธรรมและเผยแพร่ในสังคมไทย

คำสำคัญ : ไทยยวน, ชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ, ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าว

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง "วัฒนธรรมข้าว: การบริหารจัดการวัฒนธรรมในชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี"

² อาจารย์ประจำหลักสูตร, สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

³ รองศาสตราจารย์, สาขาทัศนศิลป์และการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

Thai Yuan People around Nong No Nuea Temple are from the same clan of the Thai Yuan People in Sao Hai District, whose ancestors were brought from Chiang Saen Kingdom in 24th Buddhist Century. Thai Yuan People of this clan grow rice. Thus, they have wisdom and culture that are related to rice farming in their way of life, which have also been manifested as traditions, rites and beliefs that are withheld and annually held. Such traditions have also been mixed with cultures of other ethnic groups in the multicultural society in the neighborhood. Such things are cultural aspects that are valuable and unique of Thai Yuan People in the neighborhood, which are fading away nowadays due to the adjustment to modern society the people in which have become less aware of such wisdoms. The study and management of such cultural aspects are thus necessary. The especially important study is a study to collect data about the cultural traces that are remaining in order to restore the body of knowledge to be used for the management of culture in order to lead to development for the owner of the culture and to the further dissemination in Thai society.

Key words. Thai yuan, Thai Yuan People around Nong No Nuea Temple, Custom and Rites Related to Rice Harvest

บทนำ

วัฒนธรรมเรื่อง “ข้าว” ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมแสดงออกถึงความผูกพันระหว่างคนและข้าว มีความหมายที่สะท้อนโลกทัศน์ในด้านความเชื่อในเรื่องธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน ผีนา ผีน้ำ ฯลฯ ประเพณีพิธีกรรมและคติความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าว เช่น ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีการทำบุญลานข้าว พิธีปักปุ๋ยตาแขก พิธีแห่นางแมวขอฝน พิธีเอาขวัญข้าว พิธีเอาขวัญควาย พิธีทำบุญข้าวใหม่ พิธีจกข้าวในยุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมเรื่องข้าวยังแสดงออกในด้านอื่น ๆ ของสังคม เช่น ด้านงานศิลปกรรม ด้านการละเล่น ด้านวรรณกรรม เป็นต้น

ชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ตั้งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเสนาให้ที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมของชาวไทยยวนในสระบุรี นับเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะเป็นกลุ่มชาวไทยยวนที่มีประวัติความเป็นมาร่วมกับชาวไทยยวนในอำเภอเสนาให้ โดยเป็นชาวไทยยวนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสน⁴ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เช่นเดียวกัน ชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือยังคงพยายามรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ ดังเห็นได้จาก

⁴ เมืองเชียงแสน ในปัจจุบันคืออำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ในปัจจุบันมีการจัดงาน “บุญประเพณีข้าวหลามจี เดือนยี่หนองโน” ขึ้นโดยความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งงานนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และจังหวัดสระบุรีมาอย่างต่อเนื่องเป็นงานใหญ่ในระดับจังหวัด

จากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ พบว่าในปัจจุบันยังมีร่องรอยประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมเรื่องข้าวที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตนปรากฏอยู่ เช่น งานบุญกลางบ้าน งานไหว้ผีประจำหมู่บ้าน งานทำบุญข้าวหลามจี เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในบันทึกการเสด็จตรวจการณ์คณะสงฆ์ในเมืองสระบุรีของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ว่าเมืองสระบุรีเป็นเมืองที่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และเมื่อถึงฤดูทำนาก็จะพาลูกหลานออกจากโรงเรียนไปช่วยทำนา เมื่อหมดฤดูทำนาก็จะพากลับมาฝากเรียนใหม่ สำหรับชาวบ้านที่ตำบลหนองโนมีอาชีพทำนาเป็นพื้นเช่นเดียวกัน (วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา, 2537, หน้า 336) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมเรื่องข้าวในพื้นที่นี้

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่มีการจัดการองค์ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว ประกอบกับวัฒนธรรมเกี่ยวกับเรื่องข้าวเหล่านั้นนับวันจะสูญหายไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวิถีชีวิตชาวไทยยวนในชุมชนนี้ที่เกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาในเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าวมาตั้งแต่อดีต ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้และบริหารจัดการวัฒนธรรมดังกล่าว อันเป็นที่มาของบทความนี้ที่นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเรื่องข้าวของชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเรื่องข้าวของชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลทั้งการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์ / สังเกตการณ์ในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อเรื่องข้าวของชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ เพื่อนำสู่การบริหารจัดการวัฒนธรรมเหล่านี้ได้อย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

ผลการวิจัย

1. ความเป็นมาของชาวไทยยวนเมืองสระบุรี

นักวิชาการส่วนใหญ่วิเคราะห์คำว่า “ยวน” หรือ “โยน” มีสองความหมาย ประการแรกหมายถึงดินแดนเก่าแก่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำกกที่สร้างขึ้นในสมัยพระยามังรายรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในแถบนี้เข้าด้วยกันแล้ว เรียกดินแดนในบริเวณลุ่มน้ำกกนี้ว่าแคว้นโยนหรือโยนรัฐตามชื่อเดิม ประการที่สองโยนหรือยวนหมายถึงชนชาติไทพวกหนึ่งที่มีความเป็นมายาวนาน ในอดีตชาวไทยสยามเรียกชนชาติไทยในภาคเหนือว่ายวน ส่วนพม่าเรียกว่าโยน เช่น เรียกชาวเชียงใหม่ว่าโยน เชียงใหม่ เรียกชาวลำปางว่าโยนลคร เป็นต้น บังอร ปิยะพันธุ์ วิเคราะห์ว่าชาวยวนคือประชากรในกลุ่มอาณาจักรล้านนา ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน ชายชาวยวนนิยมสักดำพืดไม่มีลายตั้งแต่เอวถึงเข่า (บังอร ปิยะพันธุ์, 2529, หน้า 3) ลักษณะลายสัก

เหมือนกางเกงขาก้อหรือเตี๋ยวก้อม ซึ่งเอกสารจากส่วนกลางของรัฐไทยนิยมเรียกชาวลาว(ยวน) อีกชื่อหนึ่งว่า “ลาวพุงดำ”ตามลักษณะของการสัก จึงอาจกล่าวได้ว่ายวนคือคำที่มีความหมายถึงคนไทยกลุ่มหนึ่งที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยมีเอกลักษณ์วัฒนธรรมคล้ายคลึงกันทั้งในด้าน ภาษาพูด ภาษาเขียน วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ

ชาวไทยยวนเมืองสระบุรีอาศัยอยู่ที่เมืองสระบุรีตั้งแต่ครั้งที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัย รัชกาลที่ 1 เรื่อยมา ดังความในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า “...ลุลจุลศักราช 1166 ปีชวดฉศก เป็นปีที่ 23 ในรัชกาลที่ 1 เมื่อเดือน 5 กรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช นายทัพนายกอง ไทย ลาว ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน พม่ามิได้ออกสู้รบเป็นแต่รักษาเมืองมั่นอยู่ กองทัพเข้าตั้งล้อมเมืองอยู่เดือนเศษ จะหักเอามิได้ ด้วยพม่าอยู่ประจำรักษาหน้าที่และบนกำแพงเมืองเป็นสามารรถ และกองทัพก็ขัดเสบียงอาหาร แล้วได้ข่าวว่ากองทัพเมืองอังวะจะยกมาช่วยเมืองเชียงแสน ครั้นเดือน 6 ข้างแรมเป็นเทศกาลฝนตกประปรายลงมาแผ่นดินก็ร้อนขึ้น ผู้คนในกองทัพป่วยเจ็บมาก จะอยู่สู้รบพม่าก็เห็นว่าผู้คนเจ็บไข้มากเสบียงอาหารก็น้อยลง จะทำการเป็นปีไปมิได้ กรมหลวงเทพหริรักษ์ก็ให้ลำทัพลงมา ยังแต่ทัพลาว พวกลาวในเมืองเชียงแสนอดเสบียงอาหารฆ่าโคกระบือช้างม้ากินจนสิ้น พวกลาวชาวเมืองก็ยอมออกสวามิภักดิ์แก่กองทัพเมืองลาว เมื่อกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์เลิกถอยมาแล้ว ไปมะยุง่วนแม่ทัพพม่าเห็นพลเมืองออกหาแม่ทัพลาว เหลือที่จะกตขี่ห้ามปรามไว้ได้ก็ยกทัพหนีไปบ้าง กองทัพลาวก็ไล่ตีพม่าแตกหนีไป ไปมะยุง่วนแม่ทัพถูกปืนตายในที่รบ นาขวาที่พม่าตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงแสน ก็พาครอบครัวอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าแดนพม่าไป กองทัพได้ครอบครัว 23,000 เศษ ก็รื้อกำแพงเผาบ้านเมืองเสียแล้วแบ่งปันครอบครัวกันไป 5 ส่วน ให้ไปเมืองเชียงใหม่ส่วน 1 เมือง นครลำปางส่วน 1 เมืองน่านส่วน 1 เมืองเวียงจันทน์ส่วน 1 อีกส่วน 1 ถวายลงมากรุงเทพฯ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้าง แบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง...” (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา (เล่ม 1), 2555, หน้า 335)

ราวปีพุทธศักราช 2369 ในรัชกาลที่ 3 เมื่อเจ้าอนุวงศ์กอบกบฏโดยจัดกองทัพเพื่อลงมาตีกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้งนั้นพระยาสุราราชวงศ์เจ้าเมืองสระบุรีซึ่งเป็นชาวไทยยวนถูกเจ้าอนุวงศ์ลวงให้พาครอบครัวชาวไทยยวนเมืองสระบุรีจำนวน 10,000 คนเศษตามกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ (เจ้าราชวงศ์) เดินทางไปเมืองเวียงจันทน์ ครั้งนั้นเมื่อทางกรุงเทพฯ ทราบเรื่องการกอบกบฏจึงจัดกองทัพใหญ่เดินทางขึ้นมาปราบ โดยมาตั้งทัพหลวงที่เมืองนครราชสีมา ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ทราบข่าวจึงยกกองทัพหนีกลับเวียงจันทน์ (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา (เล่ม 2) 2555, หน้า 1027 – 1044) ในปีพุทธศักราช 2370 ภายหลังจากที่ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว สมเด็จพระราชวังบรมมหาศัคดีพลเสฟได้จัดครัวลาวต่าง ๆ ที่ถูกกวาดต้อนไปเมืองเวียงจันทน์กลับไปเมืองเดิม (บังอร ปิยะพันธุ์, 2542, หน้า 58) สันนิษฐานว่าครัวลาวดังกล่าวคือกลุ่มชาวไทยยวนที่ได้ถูกกวาดต้อนจากเมืองเชียงแสนไปเมืองเวียงจันทน์ไปตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2347 และกลุ่มชาวไทยยวนเมืองสระบุรีที่เดินทางตามกองทัพเจ้าอนุวงศ์ไปเมืองเวียงจันทน์ จึงถูกกวาดต้อนกลับมาเมืองสระบุรีตามเดิม⁵

งานวิจัยด้านภาษาชาติพันธุ์พบว่า “ยวน” “คำเมือง” เป็นกลุ่มภาษาในตระกูลไท ปัจจุบันมี

⁵ แต่อย่างไรก็ดี บังอร ปิยะพันธุ์ ได้อ้างจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 กล่าวไว้ว่า “ลาวพุงดำอยู่บ้านขอนแก่น” จากการตรวจสอบข้อมูลพบว่าบ้านขอนแก่นปัจจุบันคือบ้านตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ซึ่งอาจจะทำให้สันนิษฐานได้ว่าชาวไทยยวนที่มาจากเมืองเวียงจันทน์กลุ่มหนึ่งทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งรกรากอยู่ที่บริเวณอำเภอแก่งคอย

ผู้ใช้ภาษายวน / คำเมือง (อาจเรียกชื่ออื่นอีกได้แก่ ไทยถิ่นเหนือ / ล้านนา) อยู่ประมาณร้อยละ 10 มีกลุ่มใหญ่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน น่าน พะเยา แพร่ อุดรดิตถ์ ตาก สระบุรี ราชบุรี ส่วนการกระจายตัวของกลุ่มภาษาไทยยวน / คำเมืองในพื้นที่ภาคกลางนั้น โดยส่วนมากจะมีบรรพบุรุษที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น กลุ่มไทยยวนเมืองเชียงแสน พบมากในส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่ในจังหวัดสระบุรี และราชบุรี และต่อมาได้กระจายตัวออกไปยังจังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ จังหวัดตาก กำแพงเพชร สุโขทัย อุดรดิตถ์ พิษณุโลก ซึ่งประชากรที่ใช้ภาษาไทยยวน / คำเมืองในพื้นที่ภาคกลางโดยรวมแล้วมีจำนวนประมาณเกือบห้าแสนคน กล่าวได้ว่าผู้ใช้ภาษาไทยยวนในพื้นที่ภาคกลางมีสัดส่วนอยู่ที่ประมาณร้อยละ 1 โดยในจังหวัดสระบุรีมีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยยวน / คำเมืองกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547, หน้า 4 – 61) ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สำหรับกลุ่มชาวไทยยวนที่เมืองสระบุรีในปัจจุบันยังคงรับรู้ว่าตนเองเป็นคนไทยยวนที่พลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิด และยังมีสำนึกต่อรากเหง้าของบรรพบุรุษของตนที่เป็นชาวไทยยวน

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การกวาดต้อนและการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มชาวไทยยวนให้ไปรวมอยู่กับพวกพ้องเดียวกัน ถ้าได้จัดตั้งอยู่ในบ้านเมืองใดก็ให้ไปอยู่ในบ้านเมืองที่เคยมีพวกพ้องของตนอยู่ ดังปรากฏหลักฐานในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (บึงอร ปิยะพันธุ์ 2541, 80) และเมืองสระบุรีมีการให้โอกาสชาวลาว หรือไทยยวนขึ้นเป็นเจ้าเมือง เป็นการแต่งตั้งพวกเดียวกันปกครองในระบบมุลนายเพื่อให้ง่ายแก่การควบคุมดูแลกันเอง โดยให้ขึ้นอยู่กับสังกัด และขึ้นตรงกับสมุหนายก ([ออนไลน์].เข้าถึงจาก: http://dusithost.dusit.ac.th/~nuanon_khr/pdf/saraburi.pdf [สืบค้นเมื่อ 6/28/2560]) ซึ่งจากข้อมูลของณัฐภัทร จันทวิช (2541) กล่าวถึงปู่คัมภีระได้พากลุ่มไทยยวนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากเมืองเชียงแสน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านไผ่ล้อม อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี หัวหน้าได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสระบุรี มีบรรดาศักดิ์ที่พระยารัตนภาค ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 มีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสุราราชวงศ์” สมัยรัชกาลที่ 4 มีบรรดาศักดิ์เป็น “พระสยามลาวบดีปลัด” จะเห็นได้ว่าเมืองสระบุรีนั้นมีเจ้าเมืองที่เป็นชาวไทยยวนหรือลาวด้วยกันเพื่อให้ง่ายต่อการดูแลและไม่ถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้ปกครอง (2541, หน้า 35)

นอกจากนี้ จากการศึกษาตำนานในท้องถิ่นของชาวไทยยวนในพื้นที่อำเภอเสนาให้ พบตำนานเรื่อง “หนานตะ” (พิเนตร น้อยพุทธา, 2529, หน้า 59) ซึ่งมีเนื้อหากล่าวว่า หนานตะน้องชายของปู่เจ้าฟ้า ผู้นำชาวไทยยวนมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านลิบตะ (บ้านสวนดอกไม้ในปัจจุบัน) เป็นผู้ที่มิวิชาอาคมขลังและมีความเชี่ยวชาญในการรบ สามารถยกเต้าปูนรับธนูที่ข้าศึกยิงมาได้ หนานตะผู้นี้เป็นผู้ที่ตัดไม้ตะเคียนที่บ้านสันปะแหน เพื่อส่งเข้าไปทำเสาเอกที่กรุงเทพฯ เมื่อครั้งตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ([ออนไลน์]. เข้าถึงจาก : www.openbase.in.th/node/6451 [สืบค้นเมื่อ

⁵ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 กล่าวว่ามีพระยาสุราราชวงศ์เจ้าเมืองสระบุรีเป็นลาวพุงดำ ซึ่งหมายถึงเป็นชาวไทยยวนเมืองสระบุรี อ้างจากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค). 2555. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 – 4. (เล่ม 2) กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, หน้า 1027.

6/28/2560)) ตำนานดังกล่าวสอดคล้องกับตำนานของท้องถิ่น เรื่อง “ตำนานแม่นางตะเคียนทอง” ความโดยสรุปกล่าวว่า “...ในครั้งที่สร้างกรุงเทพฯ เป็นราชธานี ได้มีการเกณฑ์เสาะจากหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีลักษณะงามเพื่อจัดทำเสาเอก เมืองสระบุรีได้ส่งเสาที่มีลักษณะงดงามต้นหนึ่งล่องตามลำน้ำป่าสัก แต่มาถึงกรุงเทพฯ ซ้ำไป เพราะได้มีการคัดเลือกไม้เพื่อทำเสาเอกไปก่อนหน้านั้นแล้วจึงได้เป็นแค่เสารอง และเชื่อว่าถ้าส่งไปทันตามเวลาคงจะได้รับการคัดเลือกเป็นเสาเอกอย่างแน่นอนเพราะมีลักษณะใหญ่และมีความสวยงาม นางตะเคียนที่สิงสถิตอยู่เสียใจมาก ตกกลางคืนจึงแสดงอภินิหารลอยทวนน้ำกลับขึ้นมา และได้จมลงบริเวณคู้้งน้ำป่าสักที่ห่างจากตัวอำเภอเสาไห้ในปัจจุบันประมาณ 50 เมตร...” ([ออนไลน์]. เข้าถึงจาก : <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเสาไห้> [สืบค้นเมื่อ 5/08/2560])

อย่างไรก็ดี ตำนานดังกล่าวยังสอดคล้องกับตำนานเรื่อง “ต้นวงศ์ทิพจักรวเนจร” ในตอนที่กล่าวถึงเหตุการณ์จากลก่อนจะสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ว่า เจ้าคอกศรีอินชา⁷ (เป็นน้องสาวของเจ้ากาวิละ) ซึ่งเป็นพระมเหสีของเจ้าพระยาสุรสีห์ ได้ใช้ให้คนไปหาชาวป่าเพียวเข้ามาปราบกบฏพระยาสุรสีห์ในกรุงธนบุรี เพื่อช่วยราชการของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2556, หน้า 249) ชาวป่าเพียวที่ปรากฏนั้นสันนิษฐานว่าคือกลุ่มคนไทยยวนที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านปากเพรียวใกล้กับบ้านเสาไห้ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของสระบุรี จากตำนานดังกล่าวอาจจะท่อนให้เห็นว่าในช่วงปีพุทธศักราช 2325 ซึ่งเป็นปีตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น น่าจะมีกลุ่มคนไทยยวนอาศัยอยู่ในบริเวณตำบลเสาไห้รวมถึงบ้านปากเพรียวก่อน⁸ ดังนั้นเมื่อมีการกวาดต้อนชาวไทยยวนเมืองเชียงแสนในปีพุทธศักราช 2347 ดังที่ปรากฏในพงศาวดาร จึงให้ลงมาอยู่ในบริเวณนี้ที่ชาวไทยยวนอาศัยอยู่ก่อนหน้านั้น

จากกล่าวได้ว่า กลุ่มชาวไทยยวนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเสาไห้ในจังหวัดสระบุรี เป็นกลุ่มชาวไทยยวนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสนในสมัยรัชกาลที่ 1 รวมถึงกลุ่มชาวไทยยวนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของชาวไทยยวนในพื้นที่นี้ ชาวไทยยวนเหล่านี้คงอยู่อาศัยเรื่อยมาในบริเวณอำเภอเสาไห้ ต่อมาได้ขยายพื้นที่ทำกินออกไปในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงบริเวณบ้านหนองโนเหนือ อำเภอเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเสาไห้ อันเป็นพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ โดยจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่าคนในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโนเหนือส่วนใหญ่มีพื้นเพเป็นชาวไทยยวนที่ขยายครอบครัวออกมาจากอำเภอเสาไห้ ตำบลหนองยาว อำเภอเมือง และมีบรรพบุรุษอยู่อาศัยบริเวณนี้มาตั้งแต่ถูกกวาดต้อนมา

⁷ ในพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำ เรียกชื่อเจ้าศรีอินชาว่า “เจ้ารดจ่านีทำจะไม่ใช่คนอื่น เห็นจะเป็นท่านผู้หญิงเจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่เหนือกำแพงพาดตะวันออก คือ วังกรมหลวงจักรขฤกษ์ เหตุฉะนั้นจึงต้องเป็นทัพเรือเพราะข้ามพาก เจ้ารดจ่านีนี้เป็นชาวเมืองเชียงใหม่ เป็นมารดาเจ้าฟ้าพิบูลยทอง กรมขุนศรีสุนทรในกรมพระราชวังบวรสุริยนาท”

⁸ แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสันนิษฐานที่สนับสนุนแนวความคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยยวนที่เคยอยู่ในพื้นที่บริเวณเมืองสระบุรีมาก่อนปีพุทธศักราช 2347 กล่าวคือ ดร.ประเสริฐ ณ นคร กล่าวไว้ในมิ่งขวัญศาสตร์ เรียบเรียงเป็นภาษาปัจจุบัน จากต้นฉบับอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี พุทธศักราช 2342 ว่า “...มีรายศาสตร์ฉบับเก่าแก่ที่สุด เท่าที่ทราบได้แก่ ฉบับที่ลานนาสโยกขุ ไปได้มาจากวัดเสาไห้ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี คุณโกศรี นิรมานเหม็นเป็นผู้มอบให้ห้องสมุดสยามสมาคม ภาษาและตัวหนังสือที่ใช้เป็นของไทยยวน จารลงโบราณ 48 ใบ ทั้งสองหน้า นอกจากใบสุดท้ายมีหน้าเดียว น้อย คัมภีระ คัดลอกไว้ที่ลพบุรี เมื่อปีออก พุทธศักราช 2343 ก่อนกฎหมายตราสามดวงในรัชกาลที่ 1 เป็นเวลา 4 ปี เข้าใจว่าคงจะคัดไว้เพื่อให้เชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนลงมาจากลานนาปกครองตนเอง...” จากข้อวินิจฉัยดังกล่าวอาจจะทำให้เชื่อได้ว่าในช่วงก่อนปีพุทธศักราช 2343 นั้น น่าที่จะมีชาวไทยยวนจากล้านนาเข้ามาอยู่ในบริเวณเมืองสระบุรี และลพบุรีแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับตำนานต้นราชวงศ์ทิพจักรวเนจรที่กล่าวถึงเจ้าคอกศรีอินชา (เป็นน้องสาวของเจ้ากาวิละ) ซึ่งเป็นพระมเหสีของเจ้าพระยาสุรสีห์ ได้ให้ไปหาชาวป่าเพียวเข้ามาช่วยปราบกบฏพระยาสุรสีห์ในกรุงธนบุรี เพื่อช่วยราชการของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์

2. ชาวไทยยวนตำบลหนองโน เมืองสระบุรี

จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ในการสำรวจพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโนครั้งแรก พบว่าส่วนใหญ่มีพื้นเพเป็นชาวไทยยวนที่ขยายครอบครัวออกมาจากบ้านเส้าให้บ้าง หรือ อยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ปากเพรียวบ้าง (นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 ธันวาคม 2557) สัมภาษณ์.) บ้านเส้าให้หรือ อำเภอเส้าให้ในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางการตั้งหลักแหล่งของชาวไทยยวนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงแสนเมื่อปีพุทธศักราช 2347 เช่นเดียวกับชาวไทยยวนในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดสระบุรี ซึ่งสอดคล้องกับพระราชพงศาวดาร โดยในปัจจุบันคนไทยยวนรอบวัดหนองโนยังคงมีภูมิลำเนาอยู่ในเส้าให้และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสระบุรีด้วยเช่นกัน

ในปัจจุบันตำบลหนองโนประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติที่ผสมผสานกัน โดยคนส่วนใหญ่ยังคงเป็นชาวไทยยวน กลุ่มคนไทยพื้นเมือง และกลุ่มคนไทยจากภาคอีสาน รวมถึงยังมีกลุ่มคนจีนจำนวนหนึ่ง ในบรรดากลุ่มคนเหล่านี้มีเพียงกลุ่มคนไทยยวนที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองชัดเจนที่สุด ทั้งนี้น่าจะเนื่องจากคนไทยยวนพยายามรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้ ทั้งในด้านภาษา การแต่งกาย และคติความเชื่อ รวมไปถึงวัฒนธรรมข้าว

พื้นที่ของตำบลหนองโนเป็นพื้นที่ราบลุ่มห่างไกลจากแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำป่าสัก แต่อาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น บึงหนองโน⁹ และบึงหลวง¹⁰ ในการอุปโภค บริโภค และอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลในการทำนาปลูกข้าว และทำเกษตรกรรม ในคราวที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จตรวจการณ์คณะสงฆ์เมืองสระบุรี ทรงตรัสถึงตำบลหนองโนว่าเป็นบ้านดอน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา เก็บผลมะเกลือ และมะขามขาย (วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, 2537, หน้า 353.) นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ กล่าวว่า บรรพบุรุษของชาวไทยยวนในตำบลนี้มีอาชีพทำนา เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะใส่เกวียนไปขายที่โรงสีบ้านป็อกแป็ก ซึ่งเป็นโรงสีแห่งเดียวในตำบลหนองโน จะต้องวิ่งไปตามทางเกวียนและคันทนาของชาวบ้าน ในสมัยเด็กเมื่อว่างจากการทำนาจะช่วยแม่เก็บผลมะเกลือไปแลกเปลี่ยนที่ตลาดหนองแค เนื่องจากบริเวณตำบลหนองโนมีต้นมะเกลือจำนวนมาก ผลมะเกลือที่เก็บนั้นใช้สำหรับย้อมผ้า และทำยาถ่ายพยาธิ (ระเบียบ สุธีธรรมานนท์. (12 มกราคม 2559). สัมภาษณ์.)

ในปัจจุบันตำบลหนองโนประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 11 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป็อกแป็ก (ปัจจุบันยกฐานะเป็นเทศบาลป็อกแป็ก) บ้านนาร่อง บ้านหนองโนเหนือ บ้านใหม่ บ้านโคกกระต่าย บ้านหนองโนใต้ บ้านแถว บ้านหนองขี้แรด บ้านห้วยเหนือ บ้านหนองม่วง บ้านใหม่ดอนคา

⁹ พระครูมงคลธรรมสุนทรวัดหนองโนได้กล่าวว่า ในสมัยก่อนพื้นที่ของบึงหนองโนนั้นมากกว่านี้จำนวนประมาณ 100 ไร่ แต่ประชาชนในตำบลนี้ถูกจับจูงออกเอกสารสิทธิ์เข้ามาทำนา กับเป็นจำนวนมาก ทำให้ในปัจจุบันบึงหนองโนมีพื้นที่เหลือเพียง 49 ไร่ พันโทประเสริฐ สุดบรรทัด สส.จังหวัดสระบุรีพุทธศักราช 2491 ได้นำกรมชุดบึงเพื่อป้องกันการบุกรุกของคนในชุมชน(2560/เมษายน/6) สัมภาษณ์.] ในอดีตคนในชุมชนเล่าถึงบึงหนองโนว่า ในสมัยเด็กจะต้อนวัว ต้อนควายมากินหญ้ารอบบึง น้ำภายในบึงแห่งนี้ไม่สามารถใช้บริโภคได้เพราะน้ำขุ่นขึ้นเป็นสีแดง และมีปั้งมาก จนไม่กล้าที่จะนำวัว ควายลงน้ำ(นางสว่างจิต มณีศิริ.(2560/ตุลาคม/16). สัมภาษณ์.)

¹⁰ บึงแห่งนี้ชาวบ้านบริเวณรอบวัดหนองโนเหนือเล่าว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จผ่านมาและทรงพักขบวนเสด็จที่บริเวณบึงหนองโน เนื่องจากบริเวณนั้นมีเพียงบึงหนองโนเพียงแห่งเดียวจึงทรงให้ทหารนำช้างลงย่ำบริเวณบึงหลวงนั้นให้เกิดเป็นบึงขึ้น ชาวบ้านจึงเรียกบึงแห่งนี้ว่า "บึงหลวง" สืบมา อย่างไรก็ตาม คนในตำบลหนองโนยังเล่าว่าบึงแห่งนี้ เป็นบึงของชุมชนบ้านหนองโนเหนือที่ขุดขึ้นเพื่อนำน้ำไปใช้ในการอุปโภค บริโภคภายในชุมชน ในอดีตบึงแห่งนี้จะมีต้นตาลขึ้นโดยรอบ สามารถมองเห็นยอดต้นตาลนี้ได้ไกล ซึ่งจากการสังเกตเส้นทางน้ำหลากทุ่งพบว่าบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ที่ตั้งขอขยับบ้านเจ๊กมาน้ำที่เป็นทางน้ำที่ไหลลงบริเวณบึงหลวงแห่งนี้ ในปัจจุบันบึงแห่งนี้ต้นตาลและเต็มไปด้วยหญ้าจนไม่สามารถมองเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่ของบึงหลวงเดิม

แต่ละหมู่บ้านหรือชุมชนจะมีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับตั้งศาลที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งพื้นที่บริเวณดังกล่าวของชุมชนบ้านหนองโนเหนือจะเรียกกันว่า “ดอนตาปู่” หรือ หัวบ้าน ภายในตำบลหนองโนมีวัดประจำตำบลจำนวน 3 วัด ได้แก่ วัดนาร่อง วัดหนองโนเหนือ วัดหนองโนใต้ มีประเพณีที่สำคัญระดับตำบลคือประเพณีเดือนยี่จุ้ข้าวหลาม กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ศูนย์การเรียนรู้ในการทำกระดาษแบบผสมผสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สวนล้อมศรีรินทร์) และโรงเรียนวัดหนองโนใต้เป็นโรงเรียนประจำตำบล

ชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ เป็นชุมชนที่ยังคงสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยยวนเมืองสระบุรีไว้ ทั้งในด้านการใช้ภาษาถิ่นไทยยวนเมืองสระบุรี พิธีกรรม คติความเชื่อ อีกทั้งยังคงปรากฏร่องรอยของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาปลูกข้าว จากพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องอยู่ในปัจจุบัน เช่น การไหว้ผีประจำหมู่บ้าน ถึงแม้ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างอาจจะหลงลืมไปแล้ว คนเฒ่า คนแก่ในชุมชนยังสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนนำมาเล่าผ่านความทรงจำดังที่ปรากฏพิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่โพสพ อย่างเช่น การขอขมาต้นกล้าข้าวด้วยสวดย้ำ การแฮกนา หรือแรกนา การเอาขวัญข้าว การจกข้าว (เปิดยุ้ง) การทำบุญลานข้าว ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่นี้ยังพบพันธุ์ข้าวเจ้าอย่างเช่น ข้าวเจ๊กเขย ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในบริเวณพื้นที่จังหวัดสระบุรี จนมีชื่อเสียงที่คนโดยทั่วไปรู้จักกันในชื่อ “ข้าวเส้าไห้” นอกจากนี้ยังมีข้าวพันธุ์อื่น ๆ ที่ปลูกในอดีตที่ผ่านมา เช่น ข้าวพระยาหนอง ข้าวทองมาเอง ซึ่งมีทั้งข้าวพันธุ์ใหญ่ที่ใช้ระยะเวลาในการปลูกนาน และยังปลูกข้าวพันธุ์เล็กที่ใช้ระยะเวลาในการปลูกสั้น อีกทั้งยังปลูกข้าวเหนียวที่เป็นข้าวเก่า เช่น ข้าวดำน้อย ข้าวปุดวง ข้าวเหนียวเขียว ข้าวเหนียวขาว ที่ใช้สำหรับประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทำบุญข้าวใหม่ ตักบาตรข้าวหลาม หรือ ใช้ทำขนมข้าวเปียก ซึ่งเป็นขนมขึ้นชื่อของชาวไทยยวนเมืองสระบุรี รวมทั้งขนมอื่น ๆ ขนมต้มขาว ต้มแดง ข้าวต้มมัด อีกทั้งยังใช้ข้าวในพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เช่น ใช้ข้าวสุกคดลูกปูนแดงบดกันแม่ชื่อไม่ให้มากวนเด็กเล็ก ๆ ที่ร้องไห้โยเย (ระเบียบ ฐิติธรรมมานนท์. (12 มกราคม 2559). สัมภาษณ์.)

นอกจากนี้ เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาปลูกข้าวยังคงหลงเหลืออยู่ตามบ้านของคนในตำบลนี้ เช่น แอก คาด คันไถ เคียวเกี่ยวข้าว และเกวียน ซึ่งเกวียนบางบ้านยังคงมีความสมบูรณ์และสวยงามมาก ปัจจุบันใช้เกวียนเหล่านั้นแห่สลากภัตในงานเดือนยี่จุ้ข้าวหลาม และบางส่วนของค้การบริหารส่วนตำบลหนองโนได้รับบริจาคข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของชุมชนมาใช้ในการจัดแสดงบริเวณอาคารจำลองบ้านเก่าในตำบลหนองโนไว้ที่องค์การบริหารส่วนตำบล

ภาพที่ 1 : ยุ้งข้าวที่กำลังจะถูกรื้อทำเป็นบ้านเช่า
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (21 กรกฎาคม 2561)

ภาพที่ 2 : เครื่องมือในการทำน้ายังข้าว บ้านแม่ใหญ่จันสอง ภูดี
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (29 กรกฎาคม 2561)

3. ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องข้าวของชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลในภาคสนามโดยการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ในงานบุญเดือนยี่ข้าวหลาม (ครั้งที่ 12) จัดขึ้นในวันที่ 12 มกราคม 2557 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมจำนวน ครั้ง 1 ครั้ง (ในอดีตงานบุญเดือนยี่ข้าวหลามจะจัดขึ้นในเดือนยี่กลางเดือน) ผู้วิจัยได้รับเชิญจาก ผู้นำชุมชนให้เข้าร่วมงานทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหาร และถวายข้าวหลามแด่พระภิกษุสงฆ์ในช่วงเช้าที่วัดหนองโนเหนือ รวมทั้งเข้าร่วมพิธีเปิดงานบุญเดือนยี่ข้าวหลามที่จัดโดยองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน ในส่วนงานบุญกลางบ้าน จัดขึ้นวันที่ 12 พฤษภาคม 2560 (แต่เดิมจะทำในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ปัจจุบันจะทำหลังวันวิสาขบูชา) ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จำนวน ครั้ง 1 ครั้ง และช่วงบ่ายชุมชนได้ร่วมกันรื้อฟื้นการแหกนา การปักปูดแหก และประเพณีการเอาขวัญข้าวที่เคยทำกันในชุมชนแห่งนี้เมื่อครั้งอดีต ส่วนงานประเพณีไหว้ผีประจำหมู่บ้านจัดขึ้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561 (ในสมัยโบราณคนในชุมชนจะยึดวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6) ผู้วิจัยได้เข้าร่วมจำนวน 1 ครั้ง รวมถึงการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในงานเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาต่าง เช่น งานสวดคาถาพัน(มหาชาติ) งานทำบุญสืบชะตา การสะเดาะเคราะห์ รวมถึงงานทอดกฐิน และผ้าป่าที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างต่อเนื่องทุกปี

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ อายุ 82 ปี นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งในด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน และการทำนาปลูกข้าวของชุมชนแห่งนี้ รวมทั้งแนะนำผู้วิจัยให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นางจันสอง ภูดี อายุ 92 ปี ชาวนาในชุมชนบ้านหนองโนเหนือ นางสังวาน เนมินทร์ อายุ 83 ปี ชาวบ้านที่เป็นลูกหลานในชุมชนบ้านแจ็ก นายน้อย จัน-ทเสน อายุ 84 ปี ชาวบ้านหมู่บ้านหนองโนเหนือ หมู่ 3 และ นายทวย ทานมัย อายุ 84 ปี บ้านศาลาเขียว หมู่ 7

ในส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งในด้านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณีพิธีกรรม และคติความเชื่อ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระครูมงคลธรรมสุนทร อายุ 60 ปี เจ้าอาวาสวัดหนองโนใต้ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลหนองโน พระครูประกาย อนาคตโย เจ้าอาวาสวัดหนองโนเหนือ นางสาวมาลี พรรธน์ ปลัดอบต.ตำบลหนองโน นางเสริมศรี ศิลาลง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน และเป็นผู้ทำนาทดลองปลูกข้าวพันธุ์แจ็กเซย นายธนวิชัย แก่นสาร ปลัด

อำเภอกะปง จังหวัดพังงา (อดีตเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนบ้านเริงราง ตำบลเสาไห้ จังหวัดสระบุรี หลานเจ้าอาวาสวัดหนองโนเหนือและเป็นผู้มีบทบาทในการทำงานด้านวัฒนธรรมชุมชน เช่น ดำเนินหลวงพ่อม่วงแล้งพระประธานคู่ในพระอุโบสถหลังเก่า และริเริ่มประเพณีแห่ขนุนถวายหลวงพ่อม่วงแล้ง ปัจจุบันได้รับการยกย่องกลับมาเป็นปลัดอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี) นางสมหมาย สามีบุญ อายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองโนเหนือ หมู่ 3

นอกจากนั้น ในส่วนที่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ในพื้นที่ได้สัมภาษณ์ นายบุญลือ เต้าแก้ว อายุ 67 ปี เกษตรกร นางสาวจิต มณีศิริ อายุ 56 ปี ชาวบ้านชุมชนบ้านแกว หมู่ 7 ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าตำบลหนองโน และเป็นผู้ที่หันกลับมาปลูกข้าวพันธุ์แจ็กเซย รวมทั้งสัมภาษณ์นายประทีป นิลมุล ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ส่งเสริมและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ตำบลหนองยาว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และนางบัวนา เนตรสุวรรณ ชาวบ้านตำบลหนองยาวที่มีแปลงนาอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่วิจัย

จากการวิจัยภาคสนามพบว่า ในอดีตชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือมีอาชีพหลักที่สำคัญคือการทำนา เช่นเดียวกับกลุ่มชาวไทยยวนในอำเภอเสาไห้ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชาวไทยยวนในพื้นที่เมืองสระบุรี จนอาจกล่าวได้ว่าลักษณะการทำนาปลูกข้าวของชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือมีความคล้ายคลึงกับการทำนาของชาวไทยยวนที่เสาไห้ หรือ การทำนาในพื้นที่ภาคกลางทั่วไปแต่อาจจะมีประเพณี พิธีกรรมบางประการที่แตกต่างกันไปตามคติความเชื่อของชุมชน

ในอดีตชาวไทยยวนในพื้นที่ตำบลหนองโนนิยมปลูกข้าวพื้นถิ่นทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ข้าวเจ้าที่สำคัญของพื้นที่นี้ได้แก่ “ข้าวพันธุ์แจ็กเซย”¹¹ ซึ่งเป็นข้าวเจ้าคุณภาพดี หุงขึ้นหม้อ ไม่จับตัวเป็นก้อน เมื่อหุงคั่วคั้นข้าวไม่บูดง่าย นิยมนำมาไม่แบ่งสำหรับทำขนม ข้าวพันธุ์แจ็กเซยแบ่งตามระยะเวลาในการปลูกออกเป็น 3 กลุ่มคือ ข้าวแจ็กเซยใหญ่ คือ ข้าวเจ้านาปี ที่มีระยะเวลาในการปลูกนาน 5 – 6 เดือน ข้าวพันธุ์นี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าข้าวพันธุ์พระยาหนอง ข้าวแจ็กเซยกลาง คือข้าวเจ้านาปีและนาปรัง ที่มีระยะเวลาในการปลูกนาน 4 – 5 เดือน นิยมปลูกมากที่สุดเนื่องจากเป็นที่นิยมของตลาดและขายได้ราคาดี ข้าวพันธุ์นี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ข้าวเสาไห้” และข้าวแจ็กเซยเล็ก คือข้าวเจ้านาปรัง ที่มีระยะเวลาในการปลูกนาน 3 – 4 เดือน และยังมีปลูกข้าวเจ้าพันธุ์สมนึก และข้าวพันธุ์ทองมาเอง ซึ่งเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ใหญ่ของตำบลนี้เป็นข้าวนาปีเช่นกัน (นายระเบียบ สิวะธรรมานนท์ และนายศรีทัศน์ ยอดแก้ว. (12 มกราคม 2559). สัมภาษณ์. และนายบุญลือ เต้าแก้ว. (2560/ตุลาคม/16). สัมภาษณ์.)

นอกจากนี้ ยังพบว่าชาวบ้านในตำบลหนองโนยังนิยมปลูกข้าวเหนียว มีทั้งข้าวเหนียวเขี้ยว (ปัจจุบันไม่ค่อยมีการปลูกมากนักเพราะเป็นข้าวเมล็ดใหญ่เมื่อนำมาสีแล้วจะป็นเป็นผงมาก) ข้าวเหนียวขาว ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวดำน้อย และข้าวปูดวง นายทวย ทานมัย กล่าวว่า “ข้าวเหนียวในกลุ่มที่มีสีเข้มนี้จะเรียกกันว่า ข้าวก่ำทั้งหมด” (นายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์.)

¹¹ พิเนตร น้อยพุทธา (2544) กล่าวว่า ข้าวพันธุ์แจ็กเซยซึ่งนิยมปลูกในพื้นที่เมืองสระบุรีตั้งแต่นั้น มีที่มาจากชื่อของชาวจีนที่เป็นพ่อค้าข้าวที่ได้นำข้าวพันธุ์หนึ่งมาจากบ้านสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี มาให้ชาวเสาไห้ปลูก เป็นข้าวเมล็ดยาว น้ำหนักดี ซึ่งเป็นข้าวนาทราย แต่เดิมมีชื่อว่าพันธุ์อะไรไม่ทราบ ชาวเสาไห้จึงเรียกข้าวพันธุ์นี้ว่าข้าวแจ็กเซย จึงอาจกล่าวได้ว่าข้าวพันธุ์แจ็กเซยคงเป็นชื่อพันธุ์ข้าวหนึ่งที่นิยมในพื้นที่เมืองสระบุรีมาตั้งแต่อดีต อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อข้าวพันธุ์นี้ว่า “ข้าวแจ็กเซย”เช่นกัน

ข้าวเหนียวระยะเวลาในการปลูกจะสั้นกว่าข้าวเจ้า จะเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเหนียวแล้วก็จะใช้ข้าวเหนียวใหม่ทำบุญตักบาตร โดยนำไปนึ่งใส่บาตรกับหมูทอดปลาอย่าง อูทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษเพราะถือว่าได้บุญมาก (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และนายศรีทัศน์ ยอดแก้ว. (12 มกราคม 2559) และใช้บริโภคในช่วงเทศกาลข้าวเหนียวใหม่ ข้าวหลามในงานเดือนยี่จี่ข้าวหลามซึ่งเป็นเทศกาลที่มีชื่อเสียงของตำบล ใช้ทำขนมข้าวเม่า กระจ่างสารท ส่วนข้าวเจ้าใช้ทำขนมข้าวเปียก ข้าวแต่น ข้าวแคบ (นายบุญลือ เต้าแก้ว. (16 ตุลาคม 2560 : สัมภาษณ์.)

ในช่วงพุทธศักราช 2525 เนื่องจากมีข้าวพันธุ์ ก. ข. มาแทน ซึ่งเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตจำนวนมาก ชาวบ้านในตำบลหนองโนอยากได้ผลผลิตที่มากขึ้นจึงเลิกปลูกข้าวพันธุ์พื้นถิ่นกัน ต่อมาก็หันมาปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาท ข้าวสุพรรณ และข้าว ก. ข. 31 กันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นข้าวพื้น ๆ ให้ผลผลิตมาก อย่างไรก็ตาม ช่วงปีพุทธศักราช 2556 - 2557 ที่ผ่านมานี้ ชาวบ้านในตำบลหนองโนหันกลับมานิยมปลูกข้าวพันธุ์แจ้เขยขึ้นอีก เพราะข้าวพันธุ์นี้มีเป็นข้าวพื้นเมืองที่เหมาะสมกับพื้นที่นี้ มีคุณภาพดี มีเอกลักษณ์กว่าข้าวพันธุ์ ก. ข. ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวพันธุ์นี้โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีหรือใช้คือน้อยได้ เพราะมีความทนทานโรคและแมลงได้ดี และไม่กลัวน้ำท่วมเพราะเป็นข้าวต้นสูง แต่อย่างไรก็ดี การที่คนโดยส่วนใหญ่จะนิยมเรียกข้าวแจ้เขยว่า "ข้าวเส้าให้" เพราะสมัยก่อนมีโรงสีอยู่ที่เส้าให้ (นายบุญลือ เต้าแก้ว. (16 ตุลาคม 2560 : สัมภาษณ์.)

ภาพที่ 3 : ขวัญข้าวของปีพุทธศักราช 2561 ของนางเสริมศรี ศิลาลง
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (29 กรกฎาคม 2561)

สำหรับข้าวที่ผู้คนในพื้นที่ตำบลหนองโนนิยมปลูกนั้น พบว่าเป็นข้าวเจ้าโดยส่วนใหญ่ เพราะคนไทยยวนตำบลนี้บริโภคข้าวเจ้ามากกว่าบริโภคข้าวเหนียว จึงนิยมปลูกและสีข้าวเจ้าไว้สำหรับบริโภคตลอดปี ส่วนที่เหลือจะขายให้กับพ่อค้า หรือโรงสี โดยจะเอาข้าวใส่เกวียนไปขายที่บ้านปอกแป๊ก ซึ่งที่นั่นมีโรงสีเพียงแห่งเดียวที่ใกล้ที่สุดของตำบลหนองโน ส่วนข้าวพันธุ์แจ้เขยนั้นเป็นข้าวที่นิยมนำมาบริโภคของชาวไทยยวนในพื้นที่นี้มากที่สุด และนิยมนำมาไม่แบ่งสำหรับทำขนม ส่วนการปลูกข้าวเหนียวจะปลูกในปริมาณที่ไม่มากนักเพื่อเอาไว้ใช้ทำขนมในเทศกาลสารท

งานพิธีกรรม หรืองานเนื่องในพิธีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น (นายระเบียบ สู้ตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์., นายบุญลือ เต้าแก้ว. (16 ตุลาคม 2560 : สัมภาษณ์. และนางสว่างจิต มณีศิริ. (16 ตุลาคม 2560 : สัมภาษณ์.) จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามพบว่า ชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือรับวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเจ้าและการปลูกข้าวเจ้าจากพื้นที่ในภาคกลางของประเทศแล้ว ส่วนข้าวเหนียวนั้นมีความสัมพันธ์กับประเพณีของชาวไทยยวนในพื้นที่นี้ ดังจะเห็นได้ว่าใช้ข้าวเหนียวในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญข้าวใหม่ และข้าวหลามจีที่ชาวไทยยวนจัดขึ้น โดยการใช้น้ำข้าวเหนียวในการทำบุญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้าวเหนียวมีความสัมพันธ์กับประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยยวนในพื้นที่นี้ ดังจะได้อธิบายต่อไป

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาชาวไทยยวนในพื้นที่ตำบลหนองโนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก โดยจะทำนาปีเป็นส่วนใหญ่เพราะพื้นที่แห่งนี้ไม่ได้อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่เป็นแม่น้ำสายหลัก ต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา ส่วนน้ำจากบึงหนองโน บึงหลวง (ที่ปัจจุบันตื่นเงิน) จะใช้ในการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ในยามที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล หรือขาดแคลนน้ำในช่วงหน้าแล้ง ส่วนการปลูกข้าวนั้นจะนิยมปลูกทั้งข้าวเจ้าซึ่งโดยเฉลี่ยจะอยู่ที่ประมาณ 90 % ของพื้นที่ทำนา และข้าวเหนียวประมาณ 10 % ของพื้นที่ทำนา เช่นเดียวกันสำหรับข้าวเจ้าที่มีชื่อเสียงของพื้นที่นี้คือ “ข้าวเจ้าพันธุ์แจ็กเซย” ส่วนข้าวที่มีพันธุ์รองๆ ลงมาอีกจำนวนหลายพันธุ์ แต่ก็ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับข้าวพันธุ์แจ็กเซย แม้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งคนในชุมชนจะเลิกปลูกข้าวพันธุ์ดังกล่าวไป เนื่องด้วยหน่วยงานในภาครัฐพัฒนาพันธุ์ข้าวขาวสุพรรณ และข้าวขาวชัยนาทขึ้นมา และสนับสนุนให้คนชุมชนปลูกกันเพราะให้ผลผลิตที่ดี มีความทนทานต่อโรคได้มากกว่า แต่อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันชาวบ้านจำนวนหลายครัวเรือนได้หันมาปลูกข้าวพันธุ์แจ็กเซยขึ้นอีกครั้ง เนื่องจากเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เหมาะสมกับพื้นที่นี้ มีคุณภาพดี และมีเอกลักษณ์ของพื้นที่มีความต้านทานโรคได้ดีกว่าข้าวพันธุ์ กข.

นอกจากนี้ จากการศึกษาในด้านประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวของชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือ พบว่า ในพื้นที่บ้านหนองโนเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทยยวนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่อดีต ยังคงมีร่องรอยประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวปรากฏอยู่ โดยสามารถสรุปตามเวลาและขั้นตอนการทำนาได้ดังนี้

ตารางประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวของชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือ

เดือน (คติชน ไทยยวน)	ขั้นตอน การทำงาน	วันเวลา	ประเพณี	พิธีกรรมสำคัญ	สถานที่
เดือน 6 (พ.ศ.)	เตรียมทำนา	ขึ้น 6 ค่ำ	ไหว้ผีบ้าน	- เชนไหว้ผี - ทรงเจ้า - ทำนายน	- ตอนต่าปู
		ขึ้น 15 ค่ำ (วิสาขบูชา)	กวนข้าวทิพย์	- กวนข้าวทิพย์	- วัดหนองโนเหนือ
เดือน 7 (มิ.ย.) กลางเดือน	ถอนต้นกล้า	ไม่แน่นอน (ก่อนปักดำ)		- ขอมมาแม่โพสพ	- หัวนาที่ปลูกต้นกล้า
	ปักดำต้นกล้า	ไม่แน่นอน (ฝนมา)	ปักปูตาแยก	- ปักปูตาแยก - ปลูกกล้า	- หัวนา คันทนา
		กรณีไม่มีฝน, ฝน น้อย	แห่หางแมว	- แห่หางแมว	- หมู่บ้าน
เดือน 8 (ก.ค.)			-		
เดือน 9 (ส.ค.)	ระหว่างรอข้าวตั้ง ท้อง	ไม่แน่นอน (ตามการบน บาน)	-	- เลี้ยงพระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่	- บ้าน
เดือน 10 (ก.ย.)	รอข้าวตั้งท้อง	ไม่แน่นอน	สารทเดือน 10	- นำกระยาสารทไป ถวายปูตาแยก	- หัวนา คันทนา
เดือน 11 (ต.ค.)			-		
เดือน 12 (พ.ย.)	ก่อนเก็บเกี่ยว	ไม่แน่นอน (ก่อนเกี่ยวข้าว)		- บอกกล่าวแม่โพสพ	- คันทนา
	ตากข้าวและปลง ข้าว	ไม่แน่นอน (เกี่ยวข้าวเสร็จ)		- เอาข้าวเข้าลาน - ขอมมาข้าวก่อน นวดข้าว	- ลานข้าว
	นวดข้าวเสร็จ	ไม่แน่นอน		- เอาข้าวนวดแล้วเข้า ลาน	- ลานข้าว
เดือน 1 (ธ.ค.)	ทำนาเสร็จแล้ว ทำนาเสร็จแล้ว	ไม่แน่นอน	ทำบุญลานข้าว	- ปักปูตาแยก - ทำบุญ	- ลานข้าว
			เอาขวัญข้าว	- เอาขวัญข้าวกลับบู้ง	- นาข้าว
				- ทำขวัญควาย	- บ้าน
		กลางเดือน	ทำบุญข้าวเหนียว ใหม่	- นำข้าวใหม่มา ทำบุญ	- วัด
เดือน 2 (ม.ค.)	ทำนาเสร็จแล้ว	ขึ้น 15 ค่ำ	ข้าวทลามาจี	- ทำข้าวทลามา - ใส่บาตรข้าวทลามา	- วัด (ปัจจุบัน อบต.)
เดือน 3 (ก.พ.)	ทำนาเสร็จแล้ว	ขึ้น 3 ค่ำ		- จกข้าว เปิดบู้ง	- บู้งข้าวแต่ละบ้าน

3.1 ประเพณีไหว้ผีประจำหมู่บ้าน (ผีเจ้าบ้าน หรือ ผีปู่เจ้า) ประเพณีไหว้ผีประจำหมู่บ้าน จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 โดยจะจัดขึ้นที่ดอนตาปูหรือบริเวณศาลทำวมหายักษ์ วัตถุประสงค์ของการจัดงานคือเพื่อเลี้ยงผีเจ้า ผีเจ้าบ้าน และผีบรรพบุรุษในหมู่บ้านให้มารับบุญส่วนบุญส่วนกุศล และเป็นการปลูกความสามัคคีในชุมชน (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

ขั้นตอนและพิธีกรรมในงาน

ก่อนวันงาน ในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 ตอนเย็น คนในชุมชนจะนิมนต์พระมาสวดเจริญพระพุทธมนต์อุทิศส่วนกุศลให้ผีเจ้าบ้าน ปู่เจ้าบ้าน เจ้าบ้านหนองโนเหนือ โดยจะจัดงานที่ดอนตาปูหรือบางปีจะทำที่วัดหนองโนเหนือ

วันงาน ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ตอนเช้า โดยมีสาระสำคัญของงาน คือ เพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับผีปู่เจ้า (ทำวมหายักษ์) และผีบรรพบุรุษ รวมทั้งการพยากรณ์ทำนายทายทักความเป็นไปของคนในชุมชน ผลผลิตทางการเกษตร ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ สันนิษฐานว่าเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนในการเพาะปลูกในปีนั้น ๆ และเป็นการจัดระเบียบสังคมของคนในชุมชน โดยมีความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศให้กับผีเจ้าบ้าน ผีบรรพบุรุษ

ภาพที่ 4 : งานไหว้ผีเจ้าบ้าน หรือ ผีประจำหมู่บ้าน
ที่มา : นางละไม หินอ่อน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 หนองโนเหนือ

3.2 พิธีกรรมขอขมาถอนกล้า

พิธีกรรมขอขมาถอนกล้าเป็นพิธีกรรมในครัวเรือนที่อาจจะทำหรือไม่ทำก็ได้ โดยจะทำพิธีในวันที่เริ่มถอนกล้าประมาณช่วงเดือน 7 (มิถุนายน) ก่อนจะเริ่มดำนา การทำพิธีจะทำที่แปลงนาที่ปลูกต้นกล้าข้าวของแต่ละบ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อขอขมาแม่โพสพในการถอนต้นกล้าข้าว พิธีกรรมขอขมาถอนกล้ามีขั้นตอนดังนี้ เริ่มจากการทำสวय¹² 5 เพื่อไปขอขมาแม่โพสพ โดยนำเอาใบตองม้วน (กรวย) จำนวน 5 อย่าง ภายในกรวยจะประกอบด้วยดอกไม้ ธูป เทียน แล้วนำไปไหว้ที่บริเวณนาที่ใช้ปลูกต้นกล้าเพื่อขออนุญาตถอนต้นกล้า (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) และนายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561 : สัมภาษณ์.)

¹² “สวย 5 หรือ ชันห้า” นั้นจะประกอบด้วยสิ่งของจำนวนห้าอย่าง คือ ใบตอง ไม่กลัด ดอกไม้ ธูป เทียน จะต้องมีการบรวงห้อยอย่างนี้คล้ายกับการยกคุณตรีไทยหรือครุฑีพาทย์ (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์. (12 มกราคม 2559 : สัมภาษณ์.)

ภาพที่ 5 : สวยห้ากรวยใบตอง
ที่มา : ผู้วิจัย

3.3 พิธีกรรมปักตาแฮกนาหรือปู้ตาแฮกนา¹³

พิธีกรรมปักตาแฮกนาหรือปู้ตาแฮกนา มีวัตถุประสงค์ของงานเพื่อความเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นฤดูกาลทำนาปลูกข้าวของชาวไทยยวน โดยมีคติความเชื่อว่าการปักปู้ตาแฮกจะช่วยในการดูแล ปกป้องไร่นา จากสิ่งรบกวน จากสัตว์ และแมลงต่าง ๆ (นายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561 : สัมภาษณ์.) รวมถึงการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูลที่ริเริ่มการทำนา พิธีกรรมนี้จะจัดงานหลังจากวันพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนา (นายระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) โดยจัดงานขึ้นที่หัวนาหรือมุมคันทนา ด้านทิศตะวันออกของแต่ละครัวเรือน พิธีกรรมนี้มีขั้นตอนและพิธีกรรมสำคัญคือ

ขั้นตอนแฮกนาหรือแรกนา

1. เตรียมตาแฮก หรือ ปู้ตาแฮก (ทำขึ้นใหม่ในแต่ละปี ถ้าอันเก่าชำรุด)

2. เตรียมต้นกล้า หรือ ต้นข้าว จำนวน 9 ต้น

3. เตรียมของพิธีกรรมประกอบด้วย หมาก พลุ บุหรี่ ยาเส้น ขนมต้มแดง ต้มข้าวข้าวต้มมัด ข้าวต้มคลุกมะพร้าว ข้าวคลุกน้ำตาลปีบปั้นเป็นก้อน ไข่ต้ม

ขั้นตอนที่สำคัญ คือ การดูฤกษ์ยามในการปักปู้ตาแฮก จากนั้นนำปู้ตาแฮกและเครื่องพิธีกรรมไปที่บริเวณหัวนาหรือคันทนาด้านทิศตะวันออก เครื่องพิธีกรรมประกอบด้วย หมาก พลุ บุหรี่ ยาเส้น ขนมต้มแดง-ขาว หรือ ข้าวต้มมัด ข้าวต้มคลุกมะพร้าว ข้าวคลุกน้ำตาลปีบปั้นเป็นก้อน ไข่ต้ม และปลูกกล้าข้าวจำนวน 9 ต้น จุดธูปหนึ่ง หรือ ห้าดอกก็ได้ จากนั้นก็บอกกล่าว ปู้ตาแฮก ให้ช่วยป้องกันกล้าข้าว และต้นข้าวในนา (นายระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) นายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561 : สัมภาษณ์.)

¹³ ตาแฮกนา หรือ ปู้ตาแฮกนา ตามคำอธิบายของคนในชุมชนบ้านหนองโนเหนือ(ศรีทัศน์ ยอดแก้ว, ระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และบุญลือ เต้าแก้ว.(2560/ตุลาคม/16). สัมภาษณ์.) ก่อนทำนาจะต้องปักปู้ตาแฮก เพราะมีความหมายถึงการริเริ่มทำนาครั้งแรก หรือ เริ่มต้นฤดูกาลทำนา ดังนั้นคำว่าแฮกนาของชาวไทยยวนบ้านหนองโน จึงมีความหมายว่า ครั้งที่ 1 เริ่ม ริเริ่ม เป็นกรแรกทำนา เริ่มแรกในการปลูกข้าวทำนา หรือ อาจจะมีหมายถึงบรรพบุรุษต้นตระกูลคนแรกที่เริ่มในการทำนา เรียกว่า "ตาแฮก" หรือ "ปู้ตาแฮก" ลักษณะของตาแฮก ประกอบด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณสองเมตรกว่า บริเวณปลายไผ่ยาวยังมีกิ่ง และใบติดอยู่ที่ปลายยอด ตาแฮกสานด้วยเส้นดอกขนาคประมาณสองฟุตครึ่ง ห่วงดอก (ดอกทอง) หรือ สร้อยสังวาลย์ (ทำจากดอกม่วงเป็นวงข้างบนจะมี 5 วง ข้างล่างจะมี 7 ถึง 9 วง) และห้อยปลาตะเพียน ตาแฮกเป็นดอกสานลายสอง ปลายเป็นเชือกตะขางทั้งสองด้านหรือปล่อยปลายเป็นเส้นดอกไว้ นำมาตัดโค้งให้ปลายทั้งสองด้านมาชนกันมัดด้วยดอกเส้น (ภาพที่ 3) บางรายก็มีการกระดาดขดเป็นรูปคนแล้วมัดห้อยเอาไว้กับปลา แต่ว่าไม่ชัดเจนว่าคนนั้นทำไปเพื่ออะไรและมีความหมายอย่างไร (สัมภาษณ์. ศรีทัศน์ ยอดแก้ว) ในส่วนขนาดตาแฮกนั้นไม่มีขนาดและรูปแบบไม่จำกัด บางครัวเรือนอาจจะมีตาแฮกติดไม้รวกปัก บางครัวเรือนอาจจะมีแต่ตาแฮกสานแล้วใช้เครื่องเซ่นไหว้บอกกล่าวเท่านั้น

ภาพที่ 6 : การปักปลูก แยก หรือ ปลูกข้าวจำนวน 9 ต้น และ ความสูงของปลูกตอก แยก
นายระเบียบ สู้ตะธรรมานนท์ และนายศรีทัศน์ ยอดแก้ว ผู้ทำพิธี
ที่มา : ผู้วิจัย (12 พฤษภาคม 2560)

3.4 พิธีกรรมบอกกล่าวแม่โพสพ (พิธีกรรมในลักษณะครัวเรือนจะแตกต่างกัน)

พิธีกรรมบอกกล่าวแม่โพสพ ทำขึ้นเพื่อเป็นการบอกกล่าวแม่โพสพ และปลูกตอก แยกว่าถึงช่วงเวลาในการเก็บเกี่ยวข้าว จะขออนุญาตเก็บเกี่ยวข้าวในนา ขึ้นตอนและพิธีกรรมในงาน เริ่มเมื่อใกล้เข้าสู่ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวประมาณปลายเดือนพฤศจิกายนจะต้องไปที่หัวนา หรือ คันนาในบริเวณที่ปักปลูกตอก แยก ปลูกบอกแม่โพสพ และปลูกตอกว่าจะขออนุญาตเก็บเกี่ยวแม่โพสพ ในนาแปลงเหนือ แปลงใต้ เพื่อนำกลับไปบ้านนำไปเก็บไว้ในยุ้งในฉาง โดยจะใช้ธูปดอกเดียวหรือ หัวดอกก็ได้ (นายระเบียบ สู้ตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

3.5 พิธีกรรมเอาข้าวเข้าลาน และปลงข้าว

พิธีกรรมปลงข้าว เป็นพิธีที่จัดขึ้นก่อนการนวดข้าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอขมา พระแม่โพสพก่อนเอาข้าวไปให้วัว ควาย นวด ย่ำ หรือ นำไปฟาด ขึ้นตอนและพิธีกรรมในงาน จะเริ่มขึ้นในช่วงเดือนอ้าย (ธันวาคม) หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะกองข้าวหรือลอมข้าว เพื่อตากข้าว ทิ้งไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ จะต้องนำปลูกตอกมาปักไว้ด้านบนสุดของลอมข้าวหรือกองข้าวที่เกี่ยวข้อง แล้วมัดไว้ด้วยเส้นตอก และนำมาเรียงทับกันเป็นชั้น ๆ เพื่อตากให้แห้ง ก่อนจะนำข้าวมานวด จากนั้นจึงจะเริ่มทำพิธี “ปลงข้าว” จะต้องเลือกวันดีหรือวันธงชัย/วันชัย หรืออาจจะใช้วันโศกได้ ส่วนวันที่เป็นอุบาทว์ วันโจระ วันมรณะ ห้ามปลงข้าว แต่โดยส่วนใหญ่จะนิยมปลงข้าวในวันอังคาร หรือ วันพฤหัสบดี หรือ วันดีของเจ้าของนา (นายระเบียบ สู้ตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

พิธีการปลงข้าวนั้นจะต้องทำสวดห้า และอาจจะมีต้นกล้วย ต้นอ้อย ใบคูณ ใบยอ หมากพลู ยาเส้น ไข่ต้ม เผือกต้ม มันต้ม ก่อนที่จะรื้อ หรือ ปลงข้าวลงจากลอม หลังจากนั้นจึงให้ควายนวด ย่ำ ฝัดเอาฟางข้าวออกแล้วโกยขึ้นเป็นกองในลานข้าว ซึ่งจะต้องเตรียมลานข้าวด้วยการนำขี้วัว ขี้ควายมาผสมน้ำทำเพื่อกลสำหรับใช้ทาลานดิน โดยจะทาแล้วปล่อยให้แห้งสองถึงสามรอบ ลานนี้ทำขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบประเพณี “เอาข้าวเข้าลาน” (นายระเบียบ สู้ตะธรรมานนท์

และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) นายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561: สัมภาษณ์.)

3.6 พิธีเอาขวัญข้าว หรือ รับแม่โพสพกลับยุ้งกลับฉาง

พิธีเอาขวัญข้าว หรือ รับแม่โพสพเข้าบ้าน กลับยุ้งกลับฉาง เป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อรับขวัญข้าวหรือแม่โพสพกลับบ้าน กลับยุ้ง อีกทั้งยังแสดงความเคารพต่อแม่โพสพ โดยจะทำในแปลงนาของแต่ละครัวเรือน และนิยมทำภายหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วประมาณช่วงเดือนอ้าย (ธันวาคม) (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

ขั้นตอนและพิธีกรรม หลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ต้องเรียกแม่โพสพจากในนาให้กลับโยง กลับสาง คือ มารับขวัญแม่โพสพให้กลับไปอยู่ในยุ้งในฉางของตนเอง โดยจะต้องเตรียมกระบุง กระจาดสำหรับใส่เสื่อใหม่ ผ้าใหม่ หวี กระจก แป้ง หมาก พลุ ยาเส้น นูหรี ข้าวปั้น เผือกต้ม มันต้ม ไข่ต้ม เอาผ้าใหม่พาดปิดปากกระบุงไว้ แล้วหอบคอนไปที่นาของตน โดยจะเลือกทำในช่วงเวลาที่ปลอดคนไปแล้ว เพราะว่าจะไม่ให้ใครทัก เพราะชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองโนเหนือมีความเชื่อว่า ถ้าเกิดมีคนอื่นทักในขณะที่ไปเอาขวัญข้าวแล้ว จะทำให้แม่โพสพตกใจ อาจหนีไปไม่กลับยุ้งกลับฉาง ดังนั้นเวลาไปเอาขวัญข้าวจะต้องคอนกระบุงรีบเดินออกไปโดยไม่พูดไม่คุยกับใคร พอถึงบริเวณนาก็จะบอกกล่าวเอาขวัญแม่โพสพกลับยุ้งกลับฉาง โดยจะกล่าวว่า "...แม่โพสสิ แม่โพสพ แม่ นพดารา แม่จันทวี แม่ศรีดารา มามะแม่มา กลับยุ้งกลับฉาง แปลงเหนือแปลงใต้ ไปอยู่ยุ้ง อยู่ฉาง ให้ร่มเย็นเป็นสุข..." (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) ขณะที่เดินกลับก็จะเก็บรวงข้าว หรือ เมล็ดข้าวเปลือก ที่ร่วงหล่นตกค้างอยู่ในนาใส่กระบุงกลับมาด้วยเพราะไม่ให้ใครมาเดินเหยียบข้าว

ภาพที่ 7 : เอาขวัญข้าว

ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (12 พฤษภาคม 2561: สัมภาษณ์.)

3.7 งานบุญลานข้าว

งานบุญลานข้าว สำคัญของงาน คือ การทำบุญเพื่อเฉลิมฉลองหลังจากเก็บเกี่ยวข้าว เป็นการทำเพื่อขอบคุณผีบรรพบุรุษ เทวดาอารักษ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แม่โพสพ ปู่ตา แยก ผีประจำหมู่บ้าน ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองแปลงนา คน วัว ควาย ต้นข้าว ให้ได้ผลผลิตบริบูรณ์ดี ขึ้นตอนและพิธีกรรมในงาน จะเริ่มตั้งแต่เดือนยี่ ซึ่งจะทำพิธีกันในบริเวณลานข้าวของบ้านเจ้าของนาที่ได้เตรียมไว้ตั้งแต่เอาข้าวเข้าลาน โดยจะปักปู่ตาแยกไว้บนกองข้าว ส่วนวันที่ทำพิธีจะต้องเลือกวันที่เป็นวันโศก (ของเจ้าตัว / เจ้าของนา / คนที่มีสิทธิในข้าว) ทำบุญลานข้าวจะนิมนต์พระไปสวดเพื่อเป็นสิริมงคล นำสายสิญจน์ไปผูกโยงไว้ที่ปู่ตาแยกบนกองข้าว หลังจากนั้นจะมัดข้าวขึ้นยุง โดยจะเอาคนที่มีความดี ประวัตดี ครอบครัวดี อยู่ดีมีสุข บอกวานคำให้มาแบกข้าวเข้ายุง เมื่อนำข้าวเข้ายุงแล้วจะไม่สามารถเปิดยุงข้าวได้อีก จนกว่าจะถึงวันจกข้าว เปิดยุง(นายระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

3.8 พิธีจกข้าว หรือ เปิดยุงข้าว

พิธีจกข้าว หรือ เปิดยุงข้าว เป็นคติความเชื่อของชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ โดยมีสาระสำคัญ คือ ให้ข้าวมีเหลือกินเหลือใช้ไปตลอดปี ขึ้นตอนและพิธีกรรมในงาน จะทำกันในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เท่านั้น นอกจากนั้นยังต้องให้คนที่เกิดปีมะโรง หรือ ปีชวด ที่มีฐานะมาช่วยจกยุง หรือ เปิดยุง แต่อย่างไรก็ดี ยังพบว่าเมื่อเปิดยุงข้าวแล้วจะใช้กระบุงตักข้าวออกจากยุง โดยหันหน้าออกแล้วเทข้าวให้เหลือติดกันกระบุง หลังจากนั้นจะนำไปเทกลับเข้าในยุงแล้วกล่าวว่า "...กินบ่หมด จกปลง..."ซึ่งมีความหมายว่า กินไม่หมด เหลือกินเหลือใช้ (นายระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) นายทวย ทานมัย. (12 พฤษภาคม 2561: สัมภาษณ์.)

3.9 บุญประเพณีเดือนยี่ จี่ข้าวหลาม หรือ งานข้าวหลามจี่

งานบุญข้าวหลามจี่จัดขึ้นเพื่ออนุรักษ์ และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยยวน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เป็นการแสดงออกถึงความมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยยวนในตำบลนี้ เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชนจากงานบุญประเพณีข้าวหลาม รวมทั้งสืบสาน และส่งต่อวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้กับเยาวชนในรุ่นหลัง และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การจัดงานจะทำการในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ (กลางเดือนมกราคม) (นายระเบียบ สุีตะธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.) โดยมีสถานที่จัดงานเป็นลานเอนกประสงค์ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ซึ่งอยู่ระหว่างวัดหนองโนใต้ และบึงหนองโน

บุญประเพณีเดือนยี่ จี่ข้าวหลาม หรือ งานข้าวหลามจี่¹⁴ ของชุมชนแห่งนี้มีแนวคิดในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวในพื้นที่ ด้วยการรื้อฟื้นประเพณี

¹⁴ ข้อมูลที่ได้เกิดจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2557 ซึ่งหลังจากนั้นจะมีความเปลี่ยนแปลงกันไปทุก ๆ ปี ในแต่ละปีจะจัดอย่างไรใหญ่ อย่งไรก็ดี ในปีนี้ผู้วิจัยลงสังเกตการณ์จะเป็นปีสุดท้ายที่มีการลอยโคม เพราะหลังจากนั้นจะถูกสั่งห้ามลอมโคมจากทางจังหวัดสระบุรี

การทำบุญข้าวเหนียวใหม่ให้กับบรรพบุรุษ การทำบุญข้าวเหนียวใหม่และข้าวใหม่ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ด้วยข้าวหลามจี รวมถึงการถวายสลากภัตร่วมไปอีกหนึ่งกิจกรรมด้วย

ขั้นตอนและพิธีกรรม ช่วงเช้าชาวบ้านในตำบลหนองโนเหนือจะร่วมกันทำบุญตักบาตรข้าวหลามและถวายภัตตาหารที่วัดประจำชุมชน จากนั้น จัดขบวนแห่สลากภัตจากหมู่บ้านของตนมายังลานเอนกประสงค์ ซึ่งในขบวนจะประกอบด้วยตุ๊กขนาดต่าง ๆ เดินนำเกวียนที่บรรทุกกระทงสลากภัต โดยทุกคนในชุมชนจะแต่งกายตามแบบไทยยวนพื้นเมืองสระบุรี จากนั้นจะมีการแสดง และพิธีเปิดงานโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรี นิมนต์พระภิกษุสงฆ์จากวัดในตำบลหนองโนและวัดอื่น ๆ สวดพระพุทธมนต์ ถวายสลากภัต และพิธีการตักบาตรข้าวหลาม

ช่วงเย็น งานขันโตก ผู้สูงอายุในชุมชนนั่งต้อนรับแขก และผูกข้อมือให้ผู้มาร่วมงาน จากนั้นการแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ไทยยวนจากเส้าไห้ และลอยโคม ภายในบริเวณงานยังมีการออกร้านขายข้าวหลามของชุมชนต่าง ๆ ที่ส่งเข้าประกวดในงาน รวมถึงสินค้าอื่น ๆ ทำให้งานในช่วงเย็นมีลักษณะที่เน้นการเฉลิมฉลอง และความเพลิดเพลิน

ภาพที่ 8 : การตกแต่งเกวียนต้นสลากภัตของแต่ละหมู่บ้าน ในงานบุญเดือนยี่ข้าวหลาม
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ 19 มกราคม 2557

ภาพที่ 9: การตักบาตรข้าวหลามตอนเช้า และผูกข้อมือตอนค่ำ ในงานบุญเดือนยี่ข้าวหลาม
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ 19 มกราคม 2557

ภาพที่ 10 : การแสดงแบบไทยยวนล้านนา ลอยโคม และขันโตก ในงานบุญเดือนยี่ข้าวหลาม
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ 19 มกราคม 2557

4. ประเพณีอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับการทำนา

4.1 งานบุญกลางบ้าน

พิธีงานบุญกลางบ้าน จัดขึ้นเพื่อทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีความมุ่งหวังเพื่อการสะเดาะเคราะห์ สืบชะตาให้กับคนชุมชน รวมทั้งสร้างความสามัคคี และสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนก่อนลงมือทำนา จะจัดในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งจะใช้พื้นที่บริเวณลานหน้าบ้านของผู้ใหญ่บ้าน หรือสลับกันไปในแต่ละบ้านที่อยู่ภายในชุมชน (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

ขั้นตอนและพิธีกรรมในงาน ก่อนวันงาน คนในชุมชนจะร่วมกันเตรียมสถานที่จัดงาน คือ บริเวณบ้านผู้ใหญ่บ้าน หรือสลับกันไปภายในชุมชน โดยผู้นำชุมชนจะทำพิธีจุดธูปบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง และบรรพบุรุษ เช่น ปลูกข้าว ร้างแดง เพื่อขออนุญาตจัดงานบริเวณหน้าบ้านที่จะใช้เป็นสถานที่จัดงานในวันรุ่งขึ้น ผู้นำชุมชนจะต้องเตรียม “สะตวง”¹⁵ ซึ่งเป็นเครื่องสำหรับใช้สะเดาะเคราะห์ของคนในชุมชนทั้งหมด ซึ่งเป็นสะตวง 12 ห่อ บริเวณมุมของสะตวงทุกมุมนั้น จะประดับตกแต่งด้วยการปักช้อนน้อยตุงชัยหลากสี(ธง)ขนาดเล็ก ส่วนมุมประธานทั้งสี่จะใช้ตุงฝอย (ไม้ไผ่ขูดปลายให้เป็นเส้นบาง ๆ ม้วนพันกันคล้ายฝอย) ไม้สำหรับทำตุง (ธง) นี้จะยาวประมาณหนึ่งศอก (ไม่ทราบที่มา) ภายในสะตวงจะใส่ข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้ม ให้ครบทั้ง 12 ห่อ ส่วนคนในชุมชนจะต้องเตรียมปั้น “รูปสัตว์ตามราศีเกิด” ของตน หรือ บั้นเป็นรูปคนที่ปั้นด้วยดินเหนียว ดินน้ำมัน อย่างไรก็ตาม งานบุญกลางบ้านในสมัยโบราณจะต้องทำ “ด้ายค่าหัวค่าคิง”¹⁶ เพื่อใช้ในพิธีด้วย ช่วงเย็นและค่ำก่อนวันจัดงาน คนในชุมชนจะนำอาหารมาร่วมรับประทานอาหารกันที่หน้าบ้านจัดงาน และนำรูปปั้นสัตว์ตามราศีเกิดมาใส่ในสะตวงรวมทั้งด้ายค่าหัวค่าคิง รูปตามจำนวนอายุติดกระดาษเขียนชื่อ นามสกุล วัน เดือน ปีเกิด ติดมากับมัดธูป (นายระเบียบ สุธีธรรมานนท์ และ นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559 : สัมภาษณ์.)

วันจัดงาน ช่วงเช้า เตรียมอาหารสำหรับตักบาตร โดยจะตั้งโต๊ะวางบาตรจำนวน 9 ใบ ไว้บนโต๊ะ เมื่อเวลาประมาณ 6.30 น. คนในชุมชนจะนำข้าวสุก ข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำ ขนม และผลไม้ตามฤดูกาลมาตักบาตรร่วมกัน และจัดเตรียมโต๊ะถวายเครื่องพลีกรรมข้าวต้มมัด ขนมต้มแดง ต้มขาว ข้าวปลาอาหาร น้ำ สำหรับไหว้เจ้าที่ และบรรพบุรุษ จากนั้นจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มา สวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารที่คนในชุมชนเตรียมมา และรับศีล รับพร จากนั้น จึงนำมัดธูปของทุกคนมาเผาพร้อมกันคล้ายการสะเดาะเคราะห์ ส่วนสะตวงนั้นผู้นำชุมชนจะนำไปที่บริเวณทางสามแพร่งหน้าชุมชน หรือ นำไปวางไว้ที่โคนไม้ใหญ่ พร้อมกับจุดธูปบอกกล่าวให้เทพดาอารักษ์ ในสากลโลกช่วยปกป้องรักษา คุ่มครอง

¹⁵ สะตวง คือ ภาชนะ หรือ กระบะที่ทำจากกาบกล้วย ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ พระยาอนุมานราชธนได้ให้ความหมายของคำว่า สะตวง ไว้ว่า มีความยาวและความกว้างขนาดหนึ่งศอก โดยแบ่งกันให้ได้ 12 ห่อ หรือ 9 ห่อ

¹⁶ พบว่าคนที่ขึ้นตอนการทำด้ายค่าหัวค่าคิงมีไม่มากนัก และมีการนำรูปอายุประยุคใช้แทน โดยใช้จำนวนรูปตามอายุในปีนั้น และเขียนชื่อ/นามอายุ

ภาพที่ 11 : ด้ายค่าหัวค่าคิง
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ
(12 พฤษภาคม 2560)

ภาพที่ 12 : นำด้ายค่าหัวค่าคิงและดินที่ปั้นตามราศีเกิดใส่สะตวง
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (12 พฤษภาคม 2560)

ภาพที่ 10 : นำสะตวงที่ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแล้วไปวางยังทางสามแพร่งทางเข้าหมู่บ้าน
ที่มา : ผู้วิจัย ถ่ายเมื่อ (12 พฤษภาคม 2560)

บทสรุปและอภิปรายผล

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจตัวตนของกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่าไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือ ผ่านข้อมูลการศึกษาภาคสนามจากผู้สูงอายุ ประชาชนท้องถิ่น พระ และผู้ที่สามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ในพื้นที่ได้ และข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีเพียงส่วนน้อย การบอกเล่าแบบปากต่อปาก โดยมุ่งเน้นเพื่อใช้ในการพิจารณาอัตลักษณ์ที่แท้จริง (Authenticity) ในประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวของชุมชนรอบวัดหนองโนเหนือ จนสามารถนำมาซึ่งการจำแนกแยกแยะประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวในพื้นที่นี้ได้ 2 ลักษณะคือ

1. ประเพณีและพิธีกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย พิธีไหว้ผีประจำหมู่บ้าน และงานบุญประเพณีเดือนยี่จุ้ข้าวหลาม ทั้งสองงานยังคงทำสืบเนื่องอยู่ในปัจจุบัน การคงอยู่ของทั้งสองประเพณี พิธีกรรมทั้งสองพิธีนี้ คงอยู่ภายใต้เงื่อนไข และบริบททางสังคมที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งจะแยกพิจารณาเป็นแต่ละประเพณีดังนี้

การไหว้ผีประจำหมู่บ้าน การไหว้ผีปู่เจ้า หรือ ผีประจำหมู่บ้านแห่งนี้ก็คงจะคล้ายคลึงกับการไหว้ผีประจำหมู่บ้านของชาวไทยยวนกลุ่มอื่น ๆ ในเมืองสระบุรี ดังปรากฏในพิธีไหว้ผีปู่เจ้าฟ้าที่บ้านเจ้าฟ้า อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี การประกอบพิธีกรรมที่มีการทำบุญตักบาตรถวาย

ภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ และอุทิศส่วนกุศลให้กับผีปู่เจ้า ประกอบกับ การเซ่นไหว้ผีปู่เจ้า และการ
ประทับร่างทรง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้ มีความเกี่ยวข้องกับคนในหมู่บ้านตั้งแต่เด็กจนถึงคนชรา อีกทั้ง
ทั้งยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การทำมาหากิน การเดินทาง รวมถึง
การขนานศาลกล่าวเพื่อให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ

อนึ่ง ประเพณี พิธีกรรมการไหว้ผีประจำหมู่บ้านชาวไทยยวนในชุมชนแห่งนี้ยังคงหลง
เหลืออยู่นั้น แสดงให้เห็นถึงความต้องการของคนในชุมชน ที่ยังหวังที่พึ่งพิงในด้านจิตใจเพื่อขอให้สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองลูกหลาน และดลบันดาลให้ลูกหลานทุกคนในชุมชนประสบความสำเร็จ
ซึ่งศรีทศน์ ยอดแก้ว และน้อย จันทเสน กล่าวกับลูกหลานในชุมชนรวมถึงตัวผู้วิจัยอยู่เสมอว่า "...ขอ
หื้อเดินทางปลอดภัย ไปดี มาดี มีคนรักใคร่ ปู่เจ้า เทวดาอารักษ์ขอหื้อคุ้มครองปกป้องรักษา ขอหื้อมี
กินมีใช้ อย่าหื้อเจ็บหื้อไข้ อย่าหื้ออวยเกินคน อย่าหื้อจนกว่าใคร..." (3 พุทธศักราช 2559 :
สัมภาษณ์.) นอกจากนี้ ช่วงเวลาที่จัดพิธีไหว้ผีประจำหมู่บ้านแล้ว จะเห็นได้ว่าจัดกันในช่วงเดือน
มิถุนายนก่อนจะเริ่มฤดูกาลทำนาปลูกข้าว คือจะประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 6 ค่ำ หรือ 9 ค่ำ เดือน 6
(ในปัจจุบันจะมีการประชุมกันเพื่อเลือกวันที่ลูกหลานในชุมชนสะดวก และสามารถเดินทางมาร่วม
งานได้ เช่น วันเสาร์-อาทิตย์) การที่ประเพณี พิธีกรรมดังกล่าวนี้ไปสัมพันธ์กับการทำนาปลูกข้าว
อาจสืบเนื่องเหตุผลที่เกิดจากความต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือปู่เจ้าคุ้มครองช่วยทำนายนายทัก
และสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนว่า ฝน ฟ้า จะตกต้องตามฤดูกาล น้ำ ท่า จะบริบูรณ์ อันจะส่งผล
ต่อการทำนาปลูกข้าว การทำไร่ทำสวน เพื่อผลผลิตในแต่ละปีจะออกมาดีมีความสมบูรณ์

ดังนั้น ประเพณีพิธีกรรมการไหว้ผีประจำหมู่บ้านจึงเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจให้กับ
คนในชุมชน โดยเน้นให้เกิดความสามัคคีให้กับคนในชุมชน หรือ ในกลุ่มเครือญาติ รวมทั้งการสร้าง
สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในชุมชนที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ศรัศักร วังลิโถม กล่าวไว้ว่า "...การนับผีระดับชุม
ชม เป็นผีบรรพบุรุษ ผีวงศ์ตระกูล ชาวบ้านจะนับถือผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษ..." (2551) นอกจากนี้ยัง
กล่าวเพิ่มเติมว่า "...การนับถือผีเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ร่วมกัน เป็นความผูกพันของผู้คนระดับเครือ
ญาติ นอกจากนี้ไว้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในจิตใจแล้ว ยังเป็นการป้องกันเพื่อไม่ให้คนในสาย
ตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน..." ถึงแม้ว่า การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมในสภาพแวดล้อมของ
การผสมผสานของผู้คนผ่านการนับถือผี คือ สิ่งที่เราเชื่อว่าจะสามารถคุ้มครอง และดลบันดาลให้
สมปรารถนาได้ ส่วนพุทธศาสนา คือ ความเชื่อในเรื่องของบุญกุศล การอุทิศหรือทานบุญให้กับ
บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปในอดีต ผู้เป็นต้นวงศ์ตระกูล ถือว่าได้บุญมาก

นอกจากนี้ การเรียกบริเวณศาลผีประจำหมู่บ้านว่า "ดอนตาปู่ ดอนปู่ตา หรือ ศาลปู่เจ้า"
เป็นการสื่อความหมายในด้านวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นเครือญาติ ถึงแม้ไม่ได้เป็นสาย
สัมพันธ์กันโดยตรงแต่สามารถหยิบยืมใช้กันได้ ซึ่งนายระเบียบ สฐิตะธรรมานนท์ (2561) กล่าวว่า "...
ในอดีตผู้ใหญ่ในชุมชนบอกที่บ้านไหนไม่มีผีปู่ย่าของตัวเอง ก็ให้ไปซื้อผีมาเลี้ยงได้..." [(2 กันยายน
2561 : สัมภาษณ์)] อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเรื่องแนวความคิดทางมานุษยวิทยากับการศึกษาความ
เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย ที่เขียนโดย นฤพนธ์ ศังววิเศษ (2560) อาจทำให้เข้าใจได้ว่า ประเพณี

พิธีกรรมการไหว้ผีประจำหมู่บ้านของชาวไทยยวนบ้านหนองโนเหนือ นำที่จะสัมพันธ์กับกระบวนการทัศน์ที่ 1-3 ที่ประกอบด้วยกระบวนการทัศน์หน้าที่นิยม อันมีสาระสำคัญว่าด้วยมนุษย์อาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต กระบวนการทัศน์จิตวิเคราะห์ อันมีสาระสำคัญว่าด้วยการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้มนุษย์รู้สึกมั่นคงและปลอดภัย และกระบวนการทัศน์โครงสร้างนิยม อันมีสาระสำคัญที่ว่าด้วยความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยสร้างกฎระเบียบทางสังคม (หน้า 179) ซึ่งในประเด็นดังกล่าวมานี้ นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ กล่าวเพิ่มเติมว่า ในกระบวนการทัศน์ที่ 1-3 มุ่งมองความเชื่อทางศาสนา และไสยศาสตร์ในมิติที่คงที่และมีความเป็นเนื้อแท้ทางวัฒนธรรม ซึ่งเรื่องดังกล่าวเป็นการอธิบายในเชิงโครงสร้างหน้าที่ และจิตวิเคราะห์ที่เป็นผลพวงของความคิดแบบเหตุผลนิยม นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าแนวทางในประเพณีพิธีกรรมการไหว้ผีประจำหมู่บ้านนั้นเป็นความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ และเป็นโครงสร้างของชุมชน (หน้า 181-185)

หากพิจารณาแนวความคิดดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าประเพณี พิธีกรรมการไหว้ผีประจำหมู่บ้านนั้นเป็นการสะท้อนความเชื่อของการตั้งชุมชนที่เป็นสังคมเกษตรของชาวไทยยวนในพื้นที่ การอ่อนน้อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยการร้องขอบนบานให้ช่วยดลบันดาล และทำให้ความสมบูรณ์เกิดขึ้นกับพื้นที่ ทั้งที่เป็นส่วนรวมในชุมชน และความเป็นปัจเจก รวมทั้งการแบ่งปันทรัพยากรภายในชุมชนร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือญาติ เช่น การให้พื้นที่ และแหล่งน้ำร่วมกัน อีกทั้งยังแสดงถึงความเชื่อมโยงในด้านวัฒนธรรมเดียวกันในฐานะของความเป็นไทยยวนบ้านหนองโนเหนือ ตำบลหนองโน จังหวัดสระบุรี

อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกันผ่านระบบเครือญาติ พี่น้อง การแต่งงาน จึงทำให้เกิดการยอมรับ ปรับเปลี่ยนที่จะแสดงออกผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่ออื่น ๆ และด้วยเงื่อนไขของพื้นที่วิจัยมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ ทำให้เห็นถึงร่องรอยของการผสมผสานระหว่างประเพณี พิธีกรรม ถึงแม้ว่า ในอนาคตพิธีไหว้ผีประจำหมู่บ้านจะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้ขอบเขตกว้างขวางกับบริบทแวดล้อมของพื้นที่ และความเชื่อของคนในชุมชนซึ่งอยู่ในลักษณะที่อ่อนไหว เปราะบาง และเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลง สูญหายเป็นอย่างยิ่ง

ในส่วน“งานบุญประเพณีเดือนยี่จี่ ข้าวหลาม”หรือ งานบุญข้าวหลามจี่ ในปัจจุบันได้รับการฟื้นฟู จนกลายเป็นงานบุญประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไปในฐานะของงานบุญประเพณีที่สำคัญของตำบลหนองโน จังหวัดสระบุรี ที่มีการจัดสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลานาน การจัดงานจึงเกิดแนวคิดของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน วัด และหน่วยงานในภาครัฐให้การสนับสนุนในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ทำให้ประเพณีเดือนยี่จี่ข้าวหลามได้รับความสนใจจากคนภายในพื้นที่จังหวัดสระบุรี และคนจากภายนอกพื้นที่ รวมทั้งสื่อมวลชนต่างให้ความสนใจในงานบุญประเพณีเดือนยี่จี่ข้าวหลาม อย่างไรก็ตาม งานบุญประเพณีเดือนยี่จี่ข้าวหลามนี้ได้เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐกลาง ที่ผลักดันให้ชุมชนถือพื้นที่ประเพณีต่าง ๆ ขึ้น เพื่อส่งเสริมในด้านการอนุรักษ์ และพัฒนา ผลักดันเข้าสู่กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ตาม ชุดความรู้ที่ได้จากการลงภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า งานบุญประเพณี

ดังกล่าวนั้น มีการผสมผสานไปกับงานบุญข้าวหลาม งานบุญข้าวใหม่ และงานสลากภัต ทำให้เห็นได้ว่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลในด้านประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมข้าวให้มีความชัดเจน รวมทั้งยังขาดแนวทางในการอนุรักษ์ และพัฒนา การบริหารจัดการข้อมูลที่เป็นแก่นและสาระสำคัญของงาน ทำให้ไม่สามารถสื่อสารข้อมูลดังกล่าวได้ว่า เพราะเหตุใดรูปแบบของการจัดงานจึงมีความหลากหลาย และการจัดงานมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารงานบุญเดือนยี่ ข้าวหลามอย่างไร ทั้งในทิศทางด้านการอนุรักษ์ การพัฒนา รวมทั้งในด้านของการท่องเที่ยวในอนาคต

การทำความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรมข้าวส่งผลต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังข้อสันนิษฐานที่ว่าชุมชนชาวไทยยวนรอบวัดหนองโนเหนือนี้ น่าที่จะรับเอาวัฒนธรรมการปลูกข้าวเจ้าจากพื้นที่ภาคกลางไปแล้วช่วงระยะหนึ่ง ทำให้คนในชุมชนกล่าวคล้ายคลึงกันว่าชาวไทยยวนบ้านนี้กินข้าวเจ้า จึงนิยมปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก แต่ในการวัตถุประสงค์ของการผลิตจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าการปลูกข้าวในพื้นที่ภาคกลางจะต้องเสียภาษีการทำนาเป็นข้าวให้กับรัฐส่วนกลาง และปลูกข้าวเพื่อขายให้กับคนภาคกลาง รวมถึงการส่งออกมากกว่าที่จะปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำให้การปลูกข้าวจึงน่าที่จะเป็นไปตามความนิยมในการบริโภคของคนในภูมิภาคนั้น ทำให้การปลูกข้าวเหนียวในกลุ่มชาวไทยยวนจึงเริ่มที่มีปริมาณในการผลิตที่น้อยลง จนเหลือแต่การผลิตเพื่อใช้ในงานบุญประเพณี ซึ่งจากข้อมูลในภาคสนามจะพบว่าโดยส่วนใหญ่จะปลูกไว้ใช้สำหรับงานเดือนยี่ ข้าวหลามเท่านั้น แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า การปลูกข้าวเหนียวใช้ระยะเวลาในการปลูกเพียง 3 - 4 เดือน ซึ่งน้อยกว่าข้าวเจ้าทำให้สามารถเก็บเกี่ยวข้าวเหนียวได้ก่อนข้าวเจ้า คือ ในช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนธันวาคม และเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเหนียวแล้ว จะนิยมนำข้าวเหนียวที่ได้ไปนึ่งเพื่อนำไปใส่บาตรร่วมกับหมูทอด ปลาอย่าง ซึ่งเป็นการตานบุญข้าวใหม่ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวในครั้งแรกให้กับบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าได้บุญมาก

ในส่วนของงานประเพณีเดือนยี่ข้าวจี ข้าวหลามในวัฒนธรรมไทยยวนบ้านหนองโนนั้น เกี่ยวเนื่องกับข้าวเหนียวเช่นเดียวกัน แต่เป็นการนำข้าวเหนียวใหม่ที่เก็บเกี่ยวได้ในเดือนธันวาคม มาทำข้าวหลามเพื่อถวายพระ และอุทิศให้กับบรรพบุรุษ พระแม่โพสพ

ถึงแม้ว่า การปรับเปลี่ยนประเพณี พิธีกรรมบางอย่างให้ได้รับการอนุรักษ์ และฟื้นฟู จนเกิดการผลิตซ้ำทำขึ้นมาใหม่เพื่อตอบสนองรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันเป็นเป้าหมายที่เกิดจากการผลักดันจากหน่วยงานของภาครัฐ โดยขาดการทำความเข้าใจในบริบทของประเพณี พิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ไม่อิงพื้นฐานของแนวทางในการอนุรักษ์ และฟื้นฟู ทำให้ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสาระสำคัญของงานบุญประเพณีเดือนยี่ ข้าวหลามนั้น มีแก่นที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของงานบุญประเพณีใดบ้าง และจะทําอย่างไรให้เยาวชน คนในชุมชน รวมทั้งผู้ที่เข้ามาร่วมงานเกิดความเข้าใจต่อบริบทในการจัดงานที่ชัดเจน และทำให้แก่นสารอันเป็นสาระสำคัญของงานบุญเดือนยี่ข้าวหลามที่ฟื้นฟูได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีหลักการมากยิ่งขึ้น เพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรมประเพณีที่มีในชุมชนต่อไป

2. ประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นลี้มเลือนจากความทรงจำของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย พิธีกรรมขอขมาถอนเกล้า, พิธีกรรมปักตาแฮกนาหรือปูดตาแฮกนา, พิธีกรรมเลี้ยงพระแม่ธรณี พระภูมิ เจ้าที่, พิธีกรรมบอกกล่าวแม่โพสพ, พิธีกรรมเอาข้าวเข้าลาน และปลงข้าว, งานบุญลานข้าว, พิธีจกข้าว หรือ เปิดยุ้งข้าว, และพิธีเอาขวัญข้าว หรือ รับแม่โพสพเข้าบ้าน กลับยุ้งกลับฉาง เป็นประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาปลูกข้าวโดยตรง ตามคติความเชื่อที่มีต่อแม่โพสพ พระแม่ธรณี แม่คงคา ฝับริพรบุรุษ ฝัปปูตาแฮกฯ พิธีกรรมบางอย่างที่เคยประพฤติ ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ คงอยู่ในลักษณะที่เป็นความเลือนลาง และหลงลืมไป หากแต่ยังปรากฏร่องรอยที่เป็นเรื่องเล่าผ่านความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่ ปราชญ์ท้องถิ่น พระ และผู้รู้ในชุมชน และยังคงหลงเหลือเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำนาปลูกข้าว ต่ำข้าว สีข้าว เช่น แอก คาด คันไถ ครกมอง ส้อม สัดข้าว กระบุง กระดัง ฯลฯ ในพื้นที่วิจัย

ในปัจจุบัน ประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าว ลุกลามในชุมชน รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงจะไม่สืบทอดต่อในเรื่องดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ด้วยเป็นเพราะไม่มีความเชื่อถือ หรือ มั่นใจในประเพณี พิธีกรรมดังกล่าวว่าจะสามารถช่วยเหลือหรือลดบันดาลให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ เนื่องจากการปลูกข้าวในแบบใหม่ที่ให้ผลผลิตดีกว่า ไม่ต้องรอน้ำฝนด้วยในปัจจุบัน มีระบบชลประทานที่ทันสมัย ประกอบกับใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาช่วย อีกทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องก็วิจัยพันธุ์ข้าว กข.ที่มีความต้านทานต่อโรคและแมลง ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศ ทำให้ใช้ระยะเวลาในการปลูกสั้นกว่า จากเดิมที่มีคำกล่าวว่า "...ปลูกวันแม่ เกี่ยววันพ่อ..." ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกนาน ทำให้ในปัจจุบันการทำนาแต่ละรอบใช้เวลาประมาณเพียง 120 วันก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว ไม่ต้องมียุ้งข้าว เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จมีคนมารับซื้อก็ขายกันกลางนานั้นเลย

จากการทำนาปีก็เปลี่ยนมาทำนาปรัง บางปีสามารถทำนาได้ถึง 3 รอบ (ประทีป นิลมูล. (16 มิถุนายน 2560 : สัมภาษณ์.) ถึงแม้จะยังพอมีคนในชุมชนที่ทำนาอยู่บ้าง แต่ก็หันไปสนใจเทคโนโลยีทางการเกษตรมากยิ่งขึ้น มุ่งเน้นไปที่ปริมาณการผลิตต่อไร่ต่อปี เพื่อขายมากกว่าที่จะปลูกข้าวเพื่อใช้สำหรับบริโภคในครัวเรือนอย่างในอดีต

เอกสารอ้างอิง

- จิตร ภูมิศักดิ์. (2556). ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะของ
สังคมของชื่อชนชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 6) กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2544) นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ
: เอกพิมพ์ไทย.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2555) พงศาวดารรัชกาลที่ 1-4. (เล่ม 1) กรุงเทพฯ : ไสภณการพิมพ์.
ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2555) พงศาวดารรัชกาลที่ 1-4. (เล่ม 2) กรุงเทพฯ : ไสภณการพิมพ์.
ณัฐภัทร จันทวิช. (2541) “คนไทยวนที่อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี.” วารสารศิลปากร 41(5)
(ก.ย.-ต.ค.) 31-45.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541) ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา.(แช่ม บุนนาค). (2516) พงศาวดารโยนก. (พิมพ์ครั้งที่ 7)
กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- ปริศนา ศิรินาม. (2516) “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- พินेत्र น้อยพุทธา. (2544). สระบุรี. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูโกศลวิหารกิจ (สุวรรณ
กุศลจิตโต) ณ เมรุวัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี 31 มีนาคม 2544.
กรุงเทพฯ : บริษัท รำไทย เพรส จำกัด.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา.(2537) ประมวลระยะทางสมเด็จพระมหา
สมณเสด็จตรวจการณ์คณะสงฆ์ในมณฑลต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2455-2460. มหามกุฏราช
วิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ถวายเป็นที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพพระ
พรหมมุนี (ปัญญารามเถร วิชฌัย บุญมาก) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทร์ กรุงเทพฯ : มปท.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2556) ประชุมตำนานล้านนาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.
สร้อยดี อ่องสกุล.(2552) ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
ไกรศรี นิมมานเหมินทร์.(2525) “ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี: ด้านศาสนาและวัฒนธรรม”
ใน ลานนาปริทัศน์. พิมพ์เนื่องในวาระครบรอบปีคล้ายวันมรณะนางกิมฮ้อ
นิมมานเหมินทร์. เชียงใหม่ : มปท.

เว็บไซต์

- นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ. (2560) “แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย.” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 25(47) (มกราคม - เมษายน) 173 – 197. (เข้าถึงได้จาก: <https://tci-thaijo.org/index.php/husojournal/article/view/76724/61652> [สืบค้นเมื่อ 30/5/2560]).
- ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ.(2544) วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไทย: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน และเพลง. (เข้าถึงได้จาก: <http://rir.nrct.go.th/drupal-ir/node/24253>. [สืบค้นเมื่อ 30/5/2560]).
- njoy (นามแฝง).(2551) ชาติพันธุ์ล้านนา-ไทยดำ. เข้าถึงจาก : www.openbase.in.th/node/6451 [สืบค้นเมื่อ 6/28/22560])
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. อำเภอกงไกรลาศ. (เข้าถึงจาก : <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอกงไกรลาศ> [สืบค้นเมื่อ 5/08/2560]).
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ.(2547) แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.(เข้าถึงได้จาก : http://research.culture.go.th/index.php/interest /item/789-2014-03-04-18-01-04_789.html. [สืบค้นเมื่อ 5/04/2561]).

สัมภาษณ์

- นางจันทร์สอง ภูดี (12 สิงหาคม 2560) สัมภาษณ์.
- นายระเบียบ รุ่งตะวันมานนท์. (3 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์.
- นายศรีทัศน์ ยอดแก้ว (3 พฤศจิกายน 2559) สัมภาษณ์.
- นายน้อย จุณทเสน (12 พฤษภาคม 2557) สัมภาษณ์
- นายทวย ทานมัย (12 พฤษภาคม 2561) สัมภาษณ์.
- นายทรงชัย วรรณกุล (24 พฤษภาคม 2558) สัมภาษณ์.
- นายประทีป นิลมูล (16 มิถุนายน 2560) สัมภาษณ์
- นายบุญลือ เต้าแก้ว. (16 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์.
- นางบัวนา เนตรสุวรรณ (16 มิถุนายน 2561) สัมภาษณ์
- พระครูมงคลธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดหนองโนใต้. (16 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์.
- พระครูประกาย อนาลโย เจ้าอาวาสวัดหนองโนเหนือ.(3 ธันวาคม 2557) สัมภาษณ์.
- นางสมหมาย สามัญ อายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองโนเหนือ หมู่ 3 (20 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์.
- นางสว่างจิต มณีศิริ. 16 ตุลาคม 2560) สัมภาษณ์.
- มาลี พรวิรัตน์.ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน.(6 เมษายน 2560) สัมภาษณ์.
- นายธนวิชัย แก่นสาร ปลัดอำเภอเกาะปัง จังหวัดพังงา (อดีตเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนบ้านเริงราง ตำบลเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ปัจจุบันกลับมาดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอ พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน) (12 มกราคม 2559). สัมภาษณ์.